

Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas¹

Rokas Dovydėnas

Vilniaus dailės akademijos Vilniaus fakultetas
Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius
rokas.dovydenas@vda.lt

Remigijus Sederevičius

Vilniaus dailės akademijos Kauno fakultetas
Muitinės g. 4, LT-44280 Kaunas
remigijus.sederevicius@vda.lt

—— Šiame straipsnyje tiriamas keraminių pano kūrybos procesas. Išanalizavus įvairius tekstus apie Lietuvos sovietinio laikotarpio pano, sukuriamos molinės plokštelės, kurios galėtų būti vienos iš sovietmečio kūrinių detalių. Dirbant perimta ir interpretuota sieninių plokščių lipdymo tradicija. Apžvelgiami LSSR valstybinio dailės instituto studentų tiriamieji darbai, pristatantys nepublikuotus sovietmečio pano. Tyrimas yra dviejų dalių: pateikiama istorinė medžiaga ir jos meninės interpretacijos.

Reikšminiai žodžiai: keramika, sovietmetis, pano, meninis tyrimas, molis.

1 Straipsnis parengtas gavus Lietuvos kultūros tarybos paramą.

Menai, be teorijos, remiasi ir neišsakytomis žiniomis, kurios gali būti intuityvios. Kad ir žiedimo praktika keramikoje, kuri priklauso nuo pirštų jautrumo, besisukančios centrifugos ašies pajautimo ir drėgno molio sąveikos. Tai darbas, kuris, atrodytų, nereikalauja proto veiklos, tik fizinio patyrimo. Dirbant studijoje ir eksperimentuojant, sunku išskaidyti kiekvieną mintį arba veiksmą į dalis ir papunkčiui tai išdėstyti. Net aprašant veiksmus, judesius ir procesus, dalis tyliųjų žinių praslys pro pirštus ir liks neišsakytos. Tai taikytina daugumai sričių, kuriose žinios siejasi su patirtimi, įgyta dirbant. Būdami menininkais suprantame, kad reikia tobulinti kalbėjimą apie savo darbą ir tyliąsias žinias paversti tekstu. Apie šias problemas, susidurus amatui ir tekstui, yra rašęs Donaldas Schonas knygoje *The Reflective Practitioner*², autoriaus nuomone, praktikai gali mokytis dirbdami ir taip neteoriniu būdu tobulinti savo žinias. Reikia paminėti ir Paulo Carterio knygą *Material Thinking*³. Jis teigia, kad meno tyrimai yra išskirtiniai, turėdami tai, ką jis vadina „materialiu mąstymu“, priešingai nei objektyvūs moksliniai tyrimai. Šis mąstymo dirbant su medžiaga būdas gali būti taikomas siekiant atvirų, nenuspėjamų rezultatų, tai į procesą orientuotas mąstymas⁴. Šie Carterio argumentai gali būti atspirties tašku diskutuojant apie visą šiuolaikinio meno praktiką, susijusią su amato tradicija.

Pradedant tyrimą, buvo aiškus jo objektas – sovietmečio pano, tuo tarpu nebuvo formuluojamas joks probleminis klausimas, tikintis, kad darbo metu jis atsiras savaime. LSSR valstybinio dailės instituto studentų tiriamieji darbai tapo tyrimo kontekstu, vėliau metodine medžiaga, kurią reikėjo pažinti, ir, atradus asmeninį santykį su jau dingusiais pano, išgryninti tyrimo tikslą. Šiame tyrime siekiama prisidėti prie žinojimo konkrečioje, keramikos, srityje, selektyviai apžvelgiant sovietinę pano kūrimo tradiciją ir ją interpretuojant. Šiuo būdu meninis tyrimas persidengia tarp tradiciškai suprantamų „tyrimo apie meną“ ir „tyrimo menu“⁵. Istoriniai pano tyrime daro tiesioginę įtaką, siekiant naujų žinių, kurių kitaip, nei šiuo atveju, per praktiką nebūtų įmanoma įgyti. Meno žinių takumas, jų gebėjimas „palaikyti netradicinių sinapsių kūrimą tarp skirtingų žinių sričių ir požiūrių į žinių pateikimą“⁶

2 Donald Schon, *The Reflective Practitioner* (Basic books, 1983).

3 Paulo Carter, *Material Thinking* (Victoria: Melbourne University Press, 2004).

4 Ibid., 13.

5 Christopher Frayling, *Research in Art and Design* (London: Royal College of Art, 1993), 5.

6 Gerald Bast, Elias G. Carayannis ir David F. J. Campbell, *Introduction to: Arts, Research, Innovation, and Society*: 3, doi: 10.1007/978-3-319-09909-5_1.

įgalina kūrybiškai interpretuoti istorinio tyrimo metu gautus duomenis ir pažvelgti į žinias, kuriamas tyrimo metu. Šios teorinės žinios apie praktiką paverčiamos vidinėmis praktikos žiniomis. Praktika reflektuojama ir aprašoma, taip sovietinės keramikos kūrimo tradicija yra aktualizuojama per šiandieninę keramikos praktiką.

Sovietmečio keraminiai pano

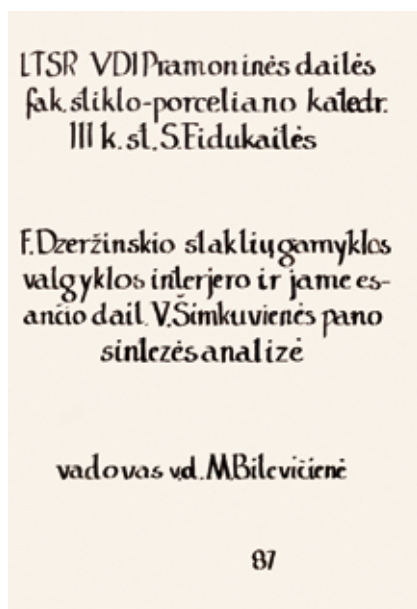
Keraminis pano sovietmečiu egzistavo šalia ir kartu su kitais monumentaliais menais – sienų tapyba, freskomis ir mozaikomis, interjerų tekstilės kūriniais. Keramikos pano tradiciškai suvokiamas kaip iš molio detalių sudėliotas objektas, pritvirtintas prie sienos. Šiandieninio Lietuvos keramikos pano pradžia galima laikyti Sąjunginėje liaudies ūkio parodoje Maskvoje LSSR paviļjonui sukurtas keramines kompozicijas: Teodoros Slyvauskaitės-Miknevičienės *Avininkystė* (1952), Liudviko Strolio, Broniaus Vyšniausko ir Napoleono Petrulio *Derliaus šventė, Stambūs raguočiai, Arklininkystė* (1953) ir Mykolo Vrubliausko *Pašarų bazė* (1952). Taip pat šiam pastatui kurtus Jono Mikėno, Mykolo Vrubliausko, Jadvygos Mozūraitės-Klemkienės ir Juozo Kėdainio keraminius pano *Gyvulininkystė* (1953), *Sodininkystė* (1953). Tai buvo socialistinio realizmo stiliaus darbai⁷.

Vėliau vienas įspūdingiausių keraminių kompozicijų sukūrė Gražina Degutytė-Švažienė „Vilniaus“ restorane Vilniuje 1965 m., Aldona Jonuškaitė-Šaltenienė – eksterjerinį pano Lietuvos melioracijos ir žemės ūkio ministerijai 1973 m., Juozas Adomonis – kavinėje „Mėta“ 1976 m. ir nemažai kitų autorių.

Šie ir kiti darbai patekdavo į taikomąją dailę pristatančias knygas. Tarp jų ypač reikšmingi 1965, 1969, 1972 ir 1980 m. leidiniai, dažniausiai pasirodydavę pavadinimu *Taikomoji dekoratyvinė dailė*⁸. Nepaisant to, keramikos kūriniai interjeruose nebuvo sistemingai pristatomi ar tiriami jų kūrimo laikotarpiu.

7 Lijana Natalevičienė, „Keramika ir tekstilė“, žiūrėta 2021 m. spalio 24 d., <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/taikomoji-daile/19451954-stalinizmo-laikotarpio-taikomoji-daile/keramika-ir-tekstile/3212>.

8 Tadas Adomonis, sud., *Taikomoji-dekoratyvinė dailė: keramika, tekstilė, interjeras, baldai, metalas, gintaras, oda, stiklas* (Vilnius: Mintis, 1965); *Taikomoji-dekoratyvinė dailė*, parengė Juozas Adomonis; redakcinė komisija: Juozas Balčikonis, Feliksas Daukantas, Liudvikas Strolis; dailininkas Alfonsas Augaitis (Vilnius: Vaga, 1969); *Taikomoji dekoratyvinė dailė*, parengė J. Adomonis; red. komis.: J. Balčikonis ir kt. (Vilnius: Vaga, 1972); *Taikomoji dekoratyvinė dailė*, sudarė L. Cieškaitė-Brėdikienė (Vilnius: Vaga, 1980).

1.
Sigutė Eidukaitė, Tiriamojo darbo
titulinis lapas

Sigutė Eidukaitė, Title page of the
research work

Ko gero, nuosekliausiai šio pobūdžio sovietmečio keramikos darbus studijavo LSSR valstybinio dailės instituto Pramoninės dailės fakulteto Stiklo ir porceliano katedros, įsikūrusios Kaune, studentai. Šiuo metu keraminiai pano nyksta iš privačių ir visuomeninių interjerų, todėl šiame tyrime svarbiais šaltiniais tapo studentų keramikų studijų metu rinkta medžiaga *in situ* ir apibendrinta rašto darbuose, kuriuose yra pateikti kūrinių matmenys, planų brėžiniai, nespaltotos nuotraukos ir spalvotos skaidrės. Visa ši medžiaga suteikia itin daug svarbios informacijos apie buvusius, bet iki mūsų dienų neišlikusius kūrinius.

Sovietmečio pano keramikos studentų akimis

XX a. 9 deš. LSSR valstybinio dailės instituto Pramoninės dailės fakulteto Stiklo ir porceliano katedros studentai, mokydami III kurse, atlikdavo vasaros praktiką – pasirinkto autoriaus kūrinio meninio-techninio sprendimo (sintezės) analizę. Ilgametė tiriamųjų darbų vadovė Milyta Kumpytė-Bilevičienė (1934–1999) LSSR VDI Kauno skyriuje dėstė 1962–1988 m. [1 il.]. Ji taip pat kūrė indus ir keraminius pano. Nuo 1989 m.

Kaip dailininkė V.Šimkuvienė sako, jai didelį išpūdį palieka dailininko grafiko S.Eidrigėvičiaus iliustracijos, jo naudojami neįtikėtini daiktų sąlyčio variantai. Ir dailininkei kilo mintis tuos persipynimus perkurti ir pritaikyti molyje.

Taigi kompoziciją sudaro statika ir dinamika. Statika tai būtų horizontalios linijos, veriančios ir persipinančios su vertikalia dinamika, augaliniu motyvu. Pano sprendimas ~~dinaminis~~ reljefinis, reljefas gana aukštas. Tiesios horizontalės-profiluotos plokštumėlės yra žemesnės, bet susidūrusios su augaliniu motyvu, jos aukštėja ir įgauna lenktą formą. Tuo būdu augalinis motyvo modeliacija įvairesnė: platesnės lenktos plokštumėlės, pervertos vertikalų lenktų linių. Žaismingas linių ritmas sukuria vaizdą, lyg pumpuras siūbuotą vėlyje, o jo lapeliai įvairiomis kryptimis judėtų. Kiekvienas iš penkių augalų yra vis kitokio piešinio.

Vienur horizontalės praeina pro apačią, o kitur baltos linijos praeina viršumi, tuo sujungdamos visą pano į visumą.

Kadangi interjeras suskaldytas į daugelį įgilinimų, tai ir pano sprendimas susietas su konkrečia erdvine pastato interjero struktūra. Turint omeny interjero paskirtį, dailininkei optimaliai, lengvomis dekoratyvinėmis ~~kompozicijomis~~ ^{formomis} malonių spalvų deriniu išsprendė temą, kas kelia nuotaiką, kaip ir turėtų būti visuomeninio maitinimo įstaigos interjere.

Labai apgalvoti reljefo aukštis ir kryptys. Kadangi ~~langai yra~~ langai yra toli nuo pano, naudotinas dirbtinis apšvietimas. Tada labiau išryškėjo horizontalios pano linijos. Augalinio motyvo reljefo kryptys ir išdėstymas primena besiskleidžiančio pumpuro žiedlapių dėstymą. Ir tuo savo reljefu augalas labai įdomiai "gaudo" dirbtinį apšvietimą. Tada labiau žymūs horizontalūs pumpuro padalinimai.

studentų tiriamiesiems darbams vadovavo keramikas Egidijus Šimatonis (g. 1958).

Studentė Sigutė Eidukaitė rašto darbe nurodo, kad praktikos metu prašoma aprašyti darbą, esantį gamybinėje aplinkoje⁹. Daugelis kitų studentų aprašytų kūrinių buvo visuomeniniuose interjeruose. Šiandieną VDA Kauno fakultete yra saugoma 14 tokio pobūdžio tekstų. Galima tik spėlioti, ar šiuos darbus rašyti ir surinkti vaizdinę medžiagą studentai turėjo pasirinkdami baigiamojo darbo kryptį – dekoratyvinę arba funkcionalią¹⁰. Visi analizuoti tiriamieji darbai atlikti 1986–1989 metais. Studentų akiratyje buvo atsidūrę keraminiai pano, sukurti vėlyvuju sovietmečiu, nuo apytiksliai 1974 iki 1987 metų. Dauguma kūrinių įgyvendinti Kaune, išskyrus Onos Kreivytės-Naruševičienės – Vilniuje ir Algimanto Kazlausko – Alytuje.

Studentų darbų struktūra panaši: nurodyta tiriamo objekto vieta, kartais ir autorius bei sukūrimo metai, pateikta vaizdinė medžiaga, architektūrinio ir meninio sprendimo analizė, technologinis aprašymas, patalpos brėžinys, detalių pjūviai, matmenys, pridėta viena spalvota kūrinių skaidrė. Visų darbų tituliniai lapai užrašyti tušu, juo piešti ir brėžiniai. Dauguma tiriamųjų darbų rašyti tušinuku, o Ryčio Naruševičiaus, Editos Rusteikaitės, Vyto Verkelių, Nomedos Jakūnienės, Sigutės Eidukaitės [2 il.] darbai spausdinti rašomąja mašinėle. Vilijaus Noreikos darbas išskirtinis – rašytas dailyraščiu [3 il.]. Studentų akiratyje atsiradę autoriai yra žinomi kūrėjai, nors tik vienas iš studentų pasirinktų pano buvo publikuotas *Taikomosios dekoratyvinės dailės* albume – tai Danutės Kondrataitės *Iskra* (1974)¹¹. Ši dekoratyvinė sienelė amžininkų pripažinta novatorišku kūriniu, formuojančiu architektūrinę erdvę, ir su ja lyginta Vlado Petravičiaus dekoratyvinė pertvara „Debrenco“ restorane Klaipėdoje (1978)¹². Kiti studentų aprašyti kūriniai tuomečiuose taikomios dailės albumuose publikuoti nebuvo. Pastebėtina, kad dauguma aprašytųjų šiuo metu yra demontuoti ir jų saugojimo vieta nežinoma. Kiti, pastatams pakeitus paskirtį, jei ir yra išlikę, nebeprinami visuomenei. Išlikęs ir prieinamas visuomenei *in situ* tik Aldonos

9 Sigutė Eidukaitė, F. Dzeržinskio staklių gamyklos valgyklos interjero ir jame esančio dail. V. Šimkuvienės pano sintezės analizė, 1987.

10 Baigdami institutą studentai turėdavo įgyvendinti baigiamąjį darbą, galėdavo pasirinkti vieną užduotį iš dviejų – sukurti servisą, tinkamą pramonei – Eksperimentinei dailiosios keramikos gamyklai „Jiesia“, arba dekoratyvų kūrinių, kurį taip pat įgyvendindavo šioje gamykloje. Iš penkiolikos studentų tiriamųjų darbų tik vienas yra skirtas funkcionaliai keramikai.

11 Laimutė Cieškaitė-Brėdikienė, sud., *Taikomoji dekoratyvinė dailė* (Vilnius: Vaga, 1980).

12 Ibid.

[illegible]

3. Vilijus Noreika, Tiriamojo darbo teksto faksimilė

Vilijus Noreika, Facsimile of the research work

Rokas Dovydėnas, Remigijus Sederevičius —
Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas

Keturakienės pano buvusiam Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune, Demokratų g. 53, šiuo metu tai administracinės paskirties pastatas. Todėl studentų tiriamieji darbai yra svarbi iki mūsų dienų neišlikusių kūrinių dokumentacija. Tačiau jie svarbūs ir dėl to, kad atskleidžia būsimo keramiko požiūrį į darbą, suteikia žinių, į ką derėtų atkreipti dėmesį kuriant tokio pobūdžio darbus.

Studentų rašto darbai nėra vienodo lygio, juose trūksta duomenų apie įvairiu laiku sukurtas keramines kompozicijas. Cituodami darbus, trūkstamą informaciją šio teksto autoriai pateikia skliaustuose. Minimi kūrinių dydžiai pateikiami centimetrais. Studentų darbai apžvelgiami chronologine tvarka pagal parengimo datą.

1 lentelė.

Keramikos studentų surinkta medžiaga apie keraminius pano

Material on ceramic panels collected by ceramic students

Metai	Studentas	Pavadinimas	Nuotraukos	Vaizdinė analizė	Techninė analizė	Brėžiniai
1986	Algimantas Mikalauskas	<i>Dailininkės Birutės Purlienės sukurtų dekoratyvinių keraminių plokščių Kauno tematika, kurios randasi Kauno miesto geležinkelio stoties restorane, kūrybinio darbo analizė. Architektas - V. Dudzinskas</i>	x	x	x	x
1986	Vilijus Noreika	<i>Kauno m. kavinės „Daina“, interjero architektūrinio meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė</i>	x	x	x	x
1986	Raminta Šalčiūtė	<i>Kauno miesto taksi parko vestibulio interjero ir dekoratyvinio pano sintezės analizė</i>	x	x	x	x
1987	Sigutė Eidukaitė	<i>F. Deržinskio staklių gamyklos valgyklos interjero ir jame esančio dail. Viktorijos Šimkuvienės pano sintezės analizė</i>	x	x	x	x

1987	Nomeda Jakūnienė	Stud. Arvydo Stankevičiaus sukurto dek. pano (vadovas vyr. dėst. M. Bilevičienė), kuris randasi Kauno Eksperimentinėje dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“ kūrybinio darbo analizė	x	x		x
1988	Jūratė Gudžiuvienė	Dail. Aldonos Keturakienės dekoratyvinio pano, kuris yra Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune, meninio sprendimo analizė	x	x	x	x
1988	Edita Rusteikaitė	Alytaus m. kavinės „Drevinukas“ interjero architektūrinio meninio sprendimo ir Algimanto Kazlausko kūrybinio darbo sintezės analizė	x	x		x
1988	Vytas Verkėlis	Kauno EDKG „Jiesia“ porceliano cechų architektūrinio ir meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė	x	x	x	x
1988	Rytis Naruševičius	Architektūrinio meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė	x	x	x	x
1989	Alma Kisnieriūtė	Dail. Kriapaiytės Akvilinos dekoratyvinio pano bei interjero detalių, kurie yra „Žaliojoje“ vaistinėje Kaune, Vilniaus gatvėje, meninio sprendimo analizė	x	x		
1989	Vilma Kemzūraitė	Keramikinio dekoratyvinio pano „Iskra“ atlikto Danutės Kondrataitės tiriamasis darbas	x	x		x
1989	Jūratė Simanavičiūtė	Dailininkės Birutės Purlienės dekoratyvinio pano Kauno geležinkelio stotyje meninio projektavimo aplinkoje analizė	x	x		x

1989	Violeta Pirštelienė	<i>Keraminės kompozicijos „Undinės“, atliktos Elvyros Teresės Petraitienės ir Skirmanto Petraičio-Petrausko 1982 m. Kaune „Undinės“ partyje</i>	x	x		
1989	Gintaras Špokas	<i>Dail. Povilo Baranausko dekoratyvinio pano, kuris yra Kaune DKG „Jiesia“, meninio sprendimo analizė</i>	x	x	x	x

Algimantas Mikalauskas 1986 m. aprašė dailininkės Birutės Purlienės (g. 1936) *Dvylika dekoratyvinių keramikinių plokščių Kauno tematika*, matomas Kauno miesto geležinkelio stoties restorane (dab. M. K. Čiurlionio g. 16) [4–7 il.]. Interjero autorius – architektas V. Dudzinskas. Pano tikslas – papuošti restorano interjerą. Kūrinys matomas užlipus į antrą aukštą ir įėjus į vestibulį. Šešios plokštės dekoruoja vieną sieną, likusios – priešais esančią. Mikalauskas, tirdamas pano, ėmė interviu iš autorės:

Buvo siūlyta darbą kurti geležinkelio tematika, tačiau šios tematikos atsisakiau, kadangi šioje vietoje reikėjo „Kauno“. Kauno architektūrinė tematika ir nulėmė vėlesnius mano ieškojimus. Susipažinau artimiau su senąja ir naująja architektūra, pastatų istorija, stilistika, ekskursijų lankomom vietom. Norėjosi vaizduoti daug pastatų, tačiau daug ko teko atsisakyti ir pasiūlyti pačius svarbiausius dvylika pastatų. Dvylika tai buvo skaičius plokščių, kurios turėjo puošti sienas. Nusprendžiau didesnę reikšmę skirti senajai architektūrai, tad šešis pirmuosius senosios architektūros pastatus išdėščiau dešinėje sienoje, kuri užlipus laiptais yra pirmas akcentas. Šešis naujosios architektūros pastatus – kairėje sienoje.¹³

Pastatai vaizduojami fragmentiškai, atsisakant detalių, kartu vaizduojami ir žmonės. „Vaizduodama mažučius žmones norėjau paryškinti pastato didingumą“,¹⁴ – pasakojo Purlienė. Pano sukurtas iš 20 × 20 cm dydžio molio plokštelių, iki 3 cm aukščio reljefu. Po 10 plokštelių sudėjus į aukštį ir 8 plokšteles – į plotį, gautas 200 × 160 cm dydžio kūrinys. Montuojant

¹³ Algimantas Mikalauskas, Dailininkės B. Purlienės sukurtų dekoratyvinių keramikinių plokščių Kauno tematika, kurios randasi Kauno miesto geležinkelio stoties restorane, kūrybinio darbo analizė. Architektas – V. Dudzinskas (LTSR Valstybinis dailės institutas, 1986).

¹⁴ Ibid.

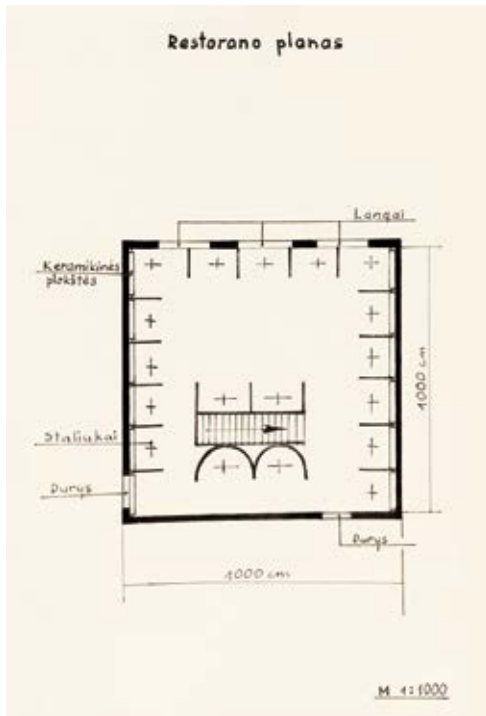
4.
Birutė Purlienė, Pano Kauno geležinkelio stoties
restorane

Birutė Purlienė, Panel in the restaurant of the Kaunas
Railway Station

5.
Birutė Purlienė, Pano Kauno geležinkelio stoties
restorane, detalė

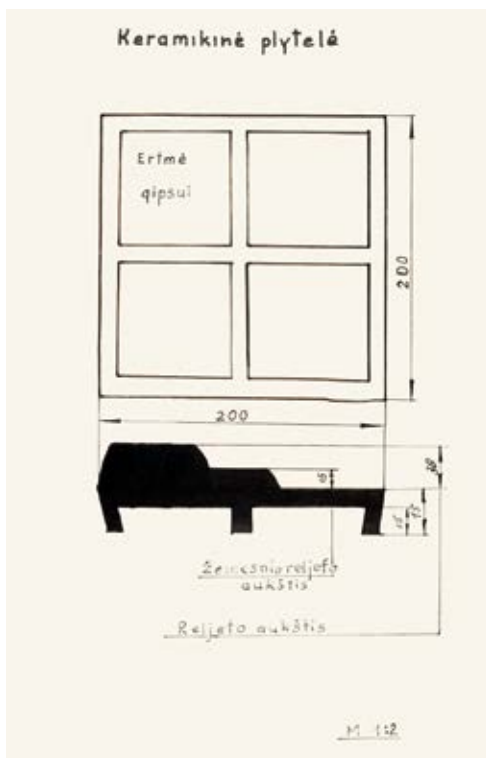
Birutė Purlienė, Detail of a panel in the restaurant of
the Kaunas Railway Station

6.

Algimantas Mikalauskas, Kauno
geležinkelio stoties restorano planas

Algimantas Mikalauskas, Plan of the
restaurant of the Kaunas Railway Station

7.

Birutė Purlienė, Pano Kauno geležinkelio
stoties restorane, detalės brėžinys

Drawing of a detail of Birutė Purlienė's
panel in the Kaunas Railway Station

palikti iki 3 mm tarpai tarp detalių. Kiekvienas pano įrėmintas rudu medžiu. Patalpoje esantis šoninis apšvietimas, krentantis nuo lango, atskleidžia aiškų reljefinį piešinį. Pano panaudotas kvadrato modulis, kuris tapo kompozicijų ašimi, šioms kontrastuojant su lipdyta plastine dalimi.

Dešinės patalpos pusėje, vardijant nuo lango, pano vaizduoja šiuos pastatus:

XVII a. pastatas Vilniaus gatvėje, Literatūros muziejus, Rotušė, Kauno pilis, Perkūno namai, XVI a. pastatas Pergalės krantinėje „Napoleono namas“. Kairėje pusėje nuo lango: Naujoji architektūra, „Istorijos muziejus“, Varpinė, Muzikinis teatras, Hesas, Architektūrinis motyvas.¹⁵

Plokštės kurtos kartu su interjeru, kvadratas pasirinktas pagrindiniu interjero motyvu. Čia matomos samanų spalvos sienos, geltonos lubos rausvai rudais apvadais. Tik užuolaidos nepasiduoda kvadratinei struktūrai ir, studento nuomone, prie bendro interjero nedera laiptinės vitražas.

Vilijus Noreika 1986 m. aprašė Akvilinos Kripaitytės-Čiučiulkiėnės (g. 1954) sukurtas 6 plokštės kavinėje „Daina“ Kaune (Stalino pr. ir Raudonosios armijos pr. sankirtoje, dab. Laisvės al. 118, pastatytas 1960) [8–12 il.]. Kūrinyje vaizduotos stilizuotos, laisvai lipdytos merginų ar mūzų figūros. Molio plokštės supjaustytos sekant figūriniu piešiniu. Aprašymo autorė pastebi darną tarp stalų, sienos ir langų rėmų spalvų, keraminė kompozicija dera ir su veidrodžiais bei violetine spalva dažytais sienomis. Kūrinio reljefas gana aukštas, jis gerai atspindi tiek šoninį lango, tiek vidaus apšvietimą. Kelių centimetrų tarpai tarp molio plokščių dekoruoti aukso pudra. Dekoravimui naudotos matinės, rudos, smėlinio atspalvio stori užteptos glazūros. Kūrinio aukštis – 180 cm, plotis – 95 cm, aukščiausias reljefas – 10 cm. Montuojant ant sienos tarp atskirų dalių palikti 10 cm tarpai. Naudotas šamotinis Sargėnų karjero molis. Studentas pastebi, kad visos pano plokštės lipdytos iš karto, vėliau degtos 980 °C temperatūroje. Noreika nemini autorės vardo, kūrinio pavadinimo, naudotų spalvų, kūrinio realizacijos vietos ir sukūrimo metų.

8.
Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Pano Kauno
kavinėje „Daina“

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Panel in the Kaunas
café *Daina*

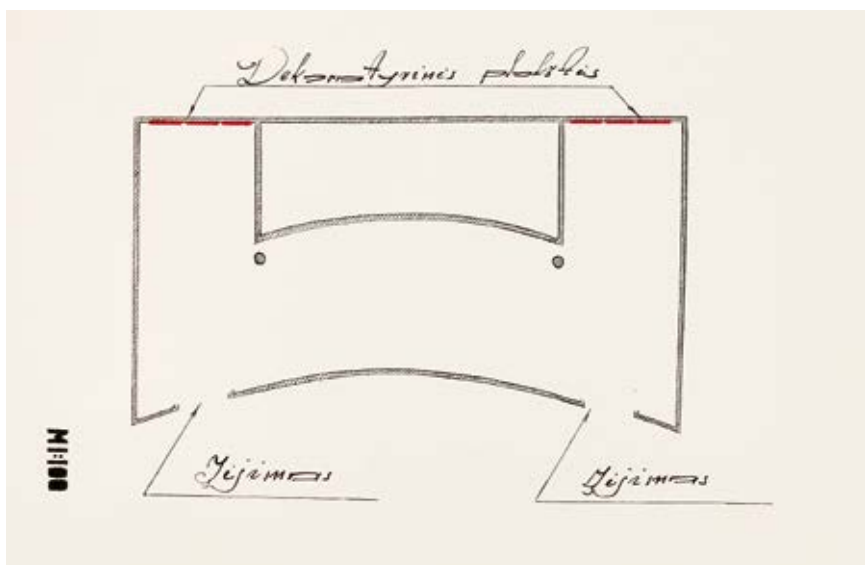
9.
Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Pano Kauno
kavinėje „Daina“

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Panel in the Kaunas
café *Daina*

10.
Akvilina Kripaitytė-Čiučiulienė, Pano
Kauno kavinėje „Daina“, detalė

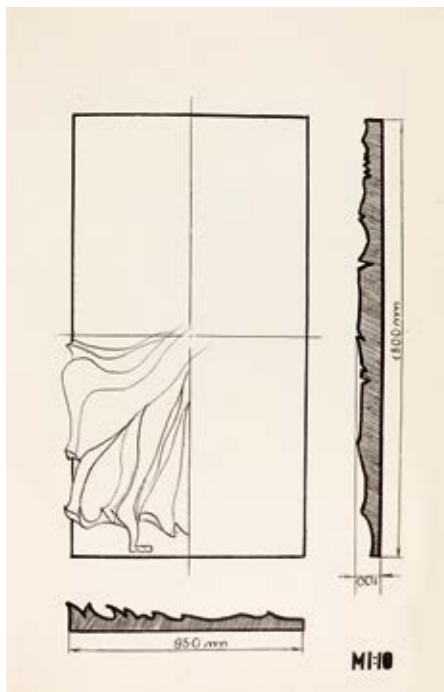
Akvilina Kripaitytė-Čiučiulienė, Detail
of a panel in the Kaunas café *Daina*

11.
Vilijus Noreika, Kauno kavinės „Daina“ planas

Vilijus Noreika, Plan of the Kaunas café *Daina*

Rokas Dovydenas, Remigijus Sederevičius ———
Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas

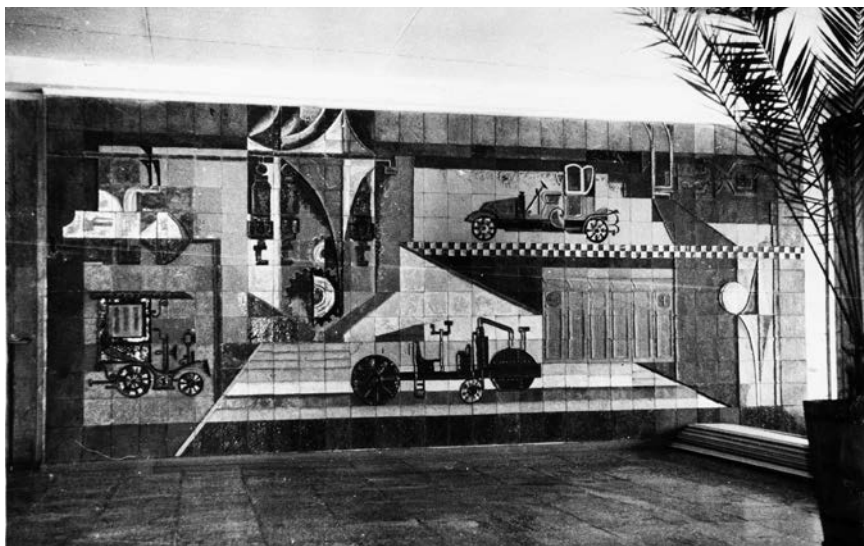

12.

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulienė, Pano
Kauno kavinėje „Daina“, detalės brėžinys

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulienė,
Drawing of a detail of the panel *Daina*

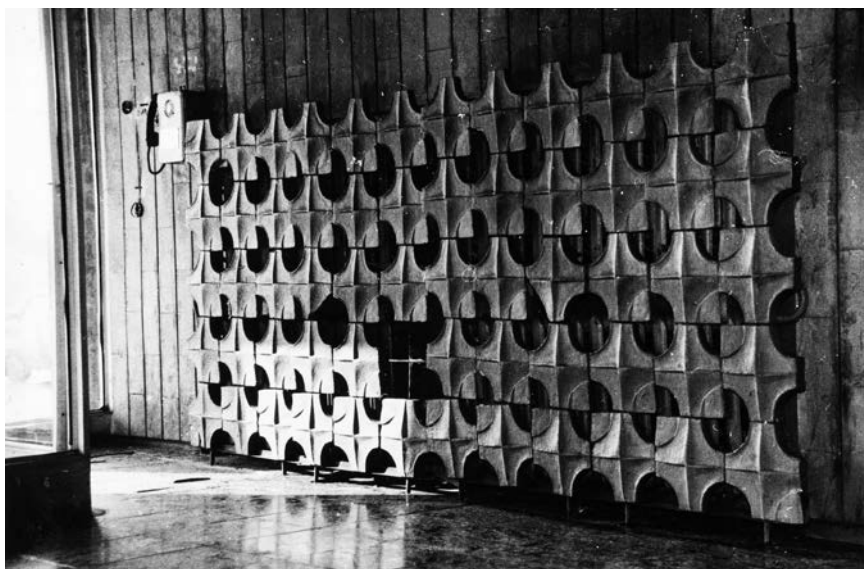
Studentė Raminta Šalčiūtė aptarė 1978 m. Danutės Kondrataitės (1933–2018) sukurtą keraminį pano Kauno taksi parke [13–15 il.]. Pastatas baigtas 1972 m., architektas J. Vytas. Ji aprašė pano meninius sprendinius: kūrinio kompozicija simetriška, dominuoja kontūrinis piešinys neaukštu reljefu, centrinė dalis akcentuota ryškesnėmis spalvomis: raudona, ultramarino, geltona, žalia ir balta. Šias maišant išgauta apie 20 atspalvių, tarp kurių net trys raudoni tonai. Kūrinys aprėmintas juodai rusvu kontūru, patalpintas pilkame fojė. Priešais jį menininkė sukūrė azūrinį radiatorių uždengimą, stiliumi ir spalvomis derantį su keramine kompozicija. Naudo-tas Sargėnų šamotinis molis, plytelių dydis – 18,5 cm, degta vienu degimu. Raudonos spalvos detalės degtos atskirai nuo likusių, atitinkamai 920 ir 980 °C temperatūroje (sovietmečiu gamintos glazūros pasižymėjo tam tikru technologiniu nesuderinamumu, dėl šios priežasties raudona spalva degta žemesnėje temperatūroje nei kitos). Taksi parko adresas nėra nurodytas.

13.

Danutė Kondrataitė, Pano Kauno taksi parke

Danutė Kondrataitė, Panel in the Kaunas Taxi Park

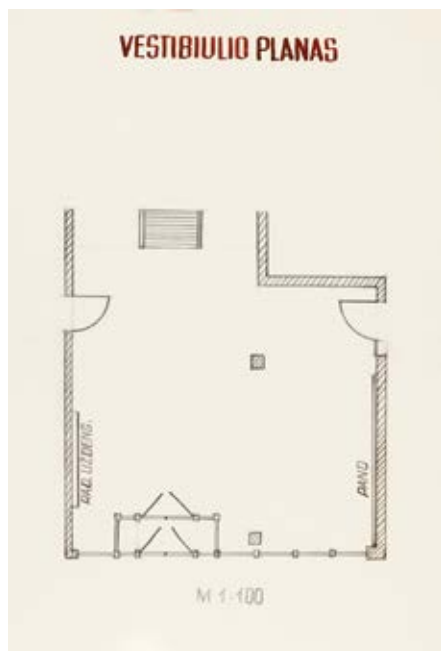

14.

Danutė Kondrataitė, Radiatorių uždengimo sienelė
Kauno taksi parke

Danutė Kondrataitė, Partition covering the radiators
in the Kaunas Taxi Park

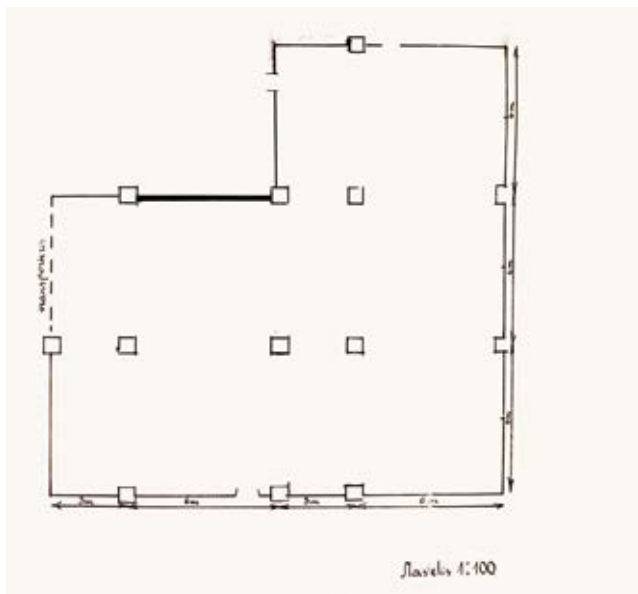
Rokas Dovydenas, Remigijus Sederevičius ———
Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas

15.
Raminta Šalčiūtė, Kauno taksi parko
fojė planas

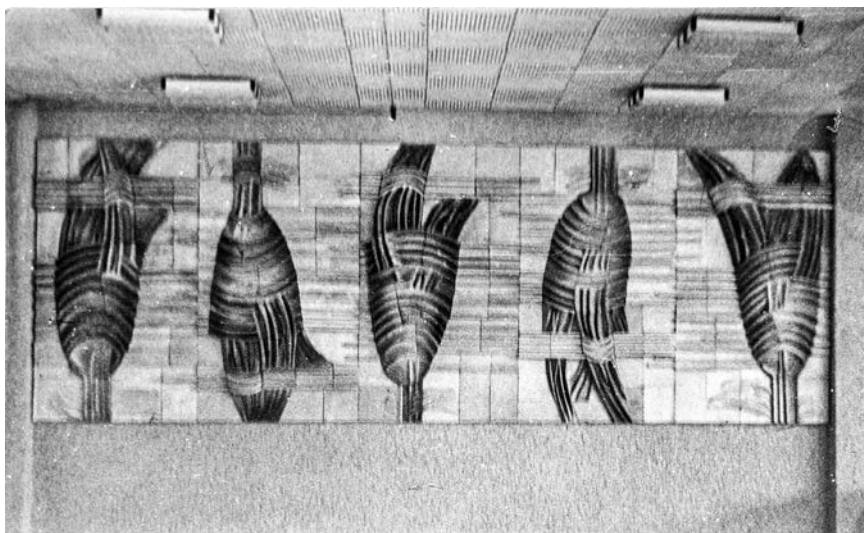
Raminta Šalčiūtė, Plan of the lobby of the
Kaunas Taxi Park

1987 m. Sigutė Eidukaitė aprašė Viktorijos Ostrauskaitės-Šimkuvienės pano *Augalinis motyvas*, sukurtą 1987 m. F. Dzeržinskio staklių gamyklos dietinei valgyklai (Savanorių pr. 192) [16–18 il.]. Nurodyta, kad kūrinys įkomponuotas prieš duris, tad vaizdas į jį atsiveria tik įėjus. Kompozicijos dydis – 190×550 cm, darbas pakeltas į 126 cm aukštį nuo grindų. (Maždaug tokiame aukštyje yra žmogaus, sėdinčio ant kėdės prie stalo, galva, tad valgantysis tik iš dalies užstoja vaizdą.) Paliktas tarpas nuo lubų, nes įprastai patalpų kampai būna prasčiausiai apšviesti. Keramika, įkurdinta tarp dviejų kolonų, tampa, studentės nuomone, mirgančiu kino ekranu. Pano reljefas gana aukštas, jame panaudotos horizontalios ir vertikalios linijos kuria skirtingą išpūdį jį apšvietus iš šono, esant dieniniam apšvietimui išryškėja vertikalios linijos, apšvietus elektros lempomis iš viršaus – horizontalios linijos. Pavaizduotas stilizuotas geometrinių gėlės žiedo, pumpuro motyvas. Kūrinys įgyvendintas iš šamotinio molio, glazūruotas dviem spalvomis: balta dekoruotas fonas, o kobalto mėlyna – gėlių ornamentas. Visas pano susideda iš 5 didelių dalių, išskaidytų į mažesnes skirtingų dydžių

16.
Sigutė Eidukaitė,
F. Dzeržinskio staklių
gamyklos valgyklos planas

Sigutė Eidukaitė, Plan of
the canteen of the Felix
Dzerzhinsky Machine
Factory

17.
Viktorija Šimkuvienė, Pano F. Dzeržinskio staklių
gamyklos valgykloje

Viktorija Šimkuvienė, Panel in the canteen of the Felix
Dzerzhinsky Machine Factory

18.
Viktorija Šimkuvienė,
Pano F. Dzeržinskio
staklių gamyklos
valgykloje

Viktorija Šimkuvienė,
Panel in the
canteen of the Felix
Dzerzhinsky Machine
Factory

geometrines formas. Tekste minima, kad autorei darė įspūdį Stasio Eidri-gevičiaus (g. 1949) grafikos darbai, jo iliustracijose daiktai persipina nei-prastais būdais. Dailininkė šią persipynimo idėją perteikė molyje, suvieny-dama statiką ir dinamiką, horizontalias statiškas linijas ir dinamišką augalą. Formas jungdama su besikeičiančiu apšvietimu, sukūrė judėjimo aukšty-nžemyn įspūdį. Šiame darbe ypač svarbūs reljefo plokštumų pasvirimo kam-pai. Reljefai kuria šešėlių žaismą, juos apšvietus dienine iš šono sklindančia šviesa, ryškiai matomas augalas, naudojant bendrą patalpos apšvietimą, išryškėja fono linijos. Valgyklos sienos pilkos spalvos, priešais esančios ko-lonos – geltonos, stalai ir kėdės tamsūs. Studentės nuomone, ryškus darbas puikiai išsiskiria aplinkoje, pagyvina erdvę.

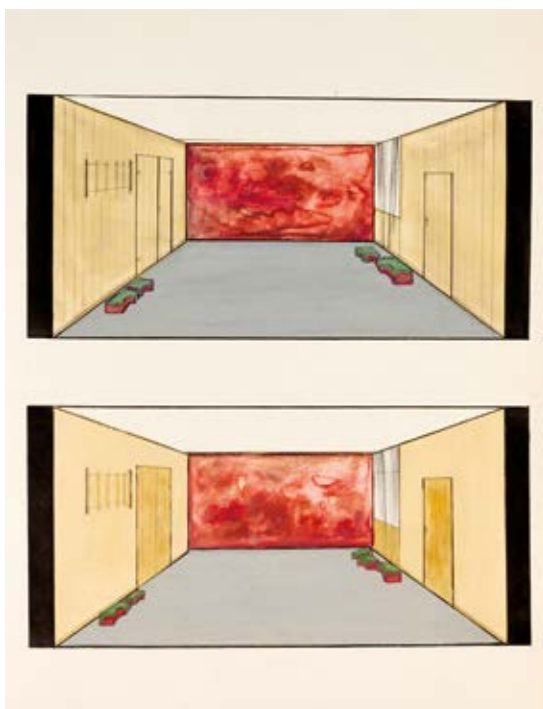
Nomeda Jakūnienė 1987 m. aprašė Arvydo Stankevičiaus, V kurso studento, pano *Keramikos raida*, sukurtą 1980 m. [19, 20 il.]. Darbą igy-vendino studentų grupė praktikos metu, vadovaujama dėstytojos Milytos Kumpytės-Bilevičienės. Pano realizuotas „Jiesios“ gamykloje, fojė prie aktų salės (Chemijos g. 29). Tik pakilus į patalpą laiptais, kūrinys aprėpiamas vienu žvilgsniu. Jo reljefas aukštas – iki 10 cm, viso pano ilgis – 1057 cm,

19.

Arvydas Stankevičius, Pano Kauno eksperimentinėje
dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“

Arvydas Stankevičius, Panel in the Kaunas *Jiesia*
Experimental Factory of Fine Ceramics

20.

Nomeda Jakūnienė, Arvydo
Stankevičiaus pano Kauno
eksperimentinėje dailiosios keramikos
gamykloje „Jiesia“, piešinys

Nomeda Jakūnienė, Drawing of
Arvydas Stankevičius's panel in the
Kaunas *Jiesia* Experimental Factory
of Fine Ceramics

aukštis – apie 3 metrus. Dienos metu kūrinys apšviestas šonine šviesa, sklindančia pro langą, vakaro metu nėra atskirai apšviečiamas. Studentės nuomone, tai, kad tamsiu paros metu patalpa apšviesta lubose įmontuotais šviestuvais, nesuteikia kūriniai gylio, jis tampa plokščiu. Pano spalva raudona, glazūra degta 920 °C temperatūroje. Jakūnienė pastebi, kad glazūra, nors naudota viena, degimo metu įgavo įvairių atspalvių – nuo vyšninės iki smėlio, rausvos ir pilkšvos¹⁶. Tarpai tarp keramikos plokščių nevienodi, plokštės skaidytos pagal piešinį. Kūrinyje pavaizduotas keramikos atsiradimas nuo Egipto, Graikijos iki tų laikų Lietuvos keramikos, tai pateikta naudojant figūrinę kompoziciją. Tekste nenurodomas kūrinio vietos adresas, pavadinimas ir jo sukūrimo data. Skaitant aprašymą, susidaro įspūdis, kad darbas atsirado čia atsitiktinai, nederinant jo nei prie rudos sienų spalvos, nei tekstūros ir apšvietimo.

Jūratė Gudžiuvienė 1988 m. aprašė Aldonos Keturakienės (g. 1945) sienų pano Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune (dab. Demokratų g. 53), įkomponuotą koridoriuje priešais direktoriaus ir jo pavaduotojų kabinetus [21–23 il.]. Jis išdėstytas ant trijų patalpos sienų, dieninis apšvietimas prastas, sklinda nuo vieno lango, tad dalis kūrinio matoma apšviesta šoniniu ir tiesioginiu apšvietimu, o dalis, esanti prieš langą, yra šešėlyje. Pano sudėtas iš žemo reljefo 40 × 50 cm plokščių, iš pažiūros 2–5 cm storio, plokštės štampuotos iš vienos formos. Ant jų pagrindo klijuotos kitos molio plokštės, taip sukuriant bendrą iki 15 cm reljefą. Pano dekoruotas žalsvai mėlynomis matinėmis spalvomis, šviesesnių ir tamsesnių atspalvių. Studentė mano, kad stinga bendros interjero visumos, nors darbas ir užima dominuojančią vietą koridoriuje, bet visos ten esančios durys dažytos skirtingomis spalvomis, radiatorius nedengtas. Tarp kūrinio gerųjų savybių įvardijamos skirtingos tekstūros, išpūdingai panaudota dinamiška kompozicija, kūrinio detales galima interpretuoti lyg išdidintas siūlų, instrumentų dalis. Dauguma detalių, matomų kūrinyje, pasikartojančios, šie

¹⁶ Tikėtina, kad naudota Dulevo dažų gamyklos glazūra nr. 3060. Tai išskirtinių savybių sovietų sukurta glazūra. Žemoje temperatūroje ji išdegdavo skaisčiai raudona spalva, kiek aukštesnėje temperatūroje įgaudavo sodriai raudoną atspalvį, pasiekusi kitoms glazūroms įprastą temperatūrą, tapdavo pilka, perdegusi pasidengdavo burbulais. Dailės kombinatuose ir „Jiesios“ gamykloje molis degtas dujinėse krosnyse. Degimo metu arčiau pakuros esantys darbai perdegdavo, sudėti prie kamino – neišdegdavo. Temperatūros svyravimas visoje krosnyje galėjo siekti 50–80 laipsnių. Tad, sudėjus į vieną ar kelias krosnis, pano dekoruotas viena spalva, gautas rezultatas vertintoją galėjo stebinti.

21.

Aldona Keturakienė, Dekoratyvinis pano Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune

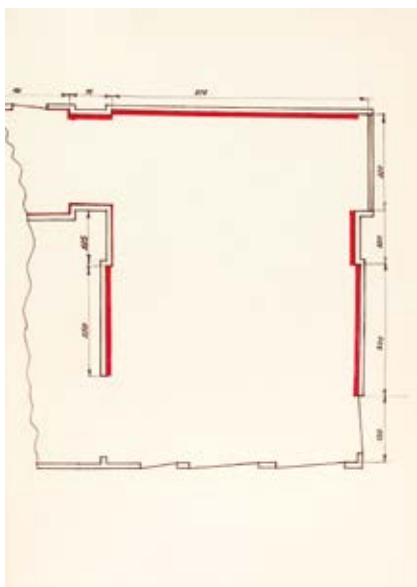
Aldona Keturakienė, Decorative panel in the All-Union Institute of Scientific Research of Textile Materials in Kaunas

22.

Aldona Keturakienė, Dekoratyvinis pano Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune, detalė

Aldona Keturakienė, Detail of a decorative panel in the All-Union Institute of Scientific Research of Textile Materials in Kaunas

23.

Jūratė Gudžiuvienė, Sąjunginio tekstilės medžiagų mokslinio tyrimų instituto Kaune fojė planas

Jūratė Gudžiuvienė, Plan of the foyer of the All-Union Institute of Scientific Research of Textile Materials in Kaunas

24.

Algimantas Kazlauskas, Keraminė puošyba kavinėje „Drevinukas“

Algimantas Kazlauskas, Ceramic décor in the *Drevinukas* café

25.

Algimantas Kazlauskas, Kavinės „Drevinukas“ keraminės puošybos detalė

Algimantas Kazlauskas, Detail of ceramic décor in the *Drevinukas* café

pasikartojimai dera su pakabinamų lubų kvadratais. Pano sukūrimo metai, adresas ir pavadinimas, autorės vardas tyrime nenurodomi.

Edita Rusteikaitė 1988 m. aprašė Algimanto Kazlausko (g. 1963) kūrinį (sukurtą apie 1986–1987 m.) Alytuje, kavinėje „Drevinukas“ (dab. Pulko g. 21) [24, 25 il.]. Interjero autorius – Albertas Stankevičius (1957–1997). Darbas apibūdinamas kaip santūrių žemės spalvų, dominuoja lipdytos skulptūrinės formos, kavinės apšvietimas neryškus, skendintis prieblandoje, sienos dekoruotos veidrodžiais. Kūrinys atliktas iš aukšto degimo molio (spalvoto molio inkrustacijos, oksidai, pigmentai, bespalvė glazūra 1380 °C), gamintas duonos kombinato rūsyje Alytuje, degtas Panevėžio stiklo fabrike. Tarpai tarp molio plokščių nedideli. Interjere derintos medžiagos – veidrodžiai, marmuras. Kūrinys skaidytas į smulkias detales, atkartojančias architektūrines formas. Į keramiką integruoti šviestuvai ir interjerinis fontanėlis. Visas kavinės interjeras spręstas kompleksiškai (pagal Anzelmo Matučio pasaką). Visas keramiko darbas – tai trys skulptūriniai pano ir tos pačios stilistikos fontanėlis. Didelė dalis pano detalių unikalios, naudotos įvairios paviršių tekstūros, gyvūnų figūros, augalinis ornamentas.

1988 m. studentas Vytautas Verkelis aprašė Aldonos Barščiauskaitės-Višinskienės Kauno eksperimentinės dailiosios keramikos gamyklos „Jiesia“ vienoje iš fojė esantį dekoratyvinį pano (kūrinys įgyvendintas apie 1984 m., Chemijos g. 29) [26–29 il.]. Jį sudaro 3 dalys: centrinė, figūrinė, ir dvi šoninės dalys, esančios arčiau įėjimo, dekoruotos augaliniais motyvais. Tiriamajame darbe minima, kad reljefinis darbas glazūruotas matine glazūra (balta glazūra ir tonuota mangano ruda glazūra). Pano sukurtas iš 39 × 39 cm plokščių, didžiausias reljefo aukštis – 11 cm. Naudotas šamotinis gamyklos „Jiesia“ molis.

Rytas Naruševičius 1988 m. aprašė Onos Kreivytės-Naruševičienės (g. 1935) pano *Iš pašto istorijos*, buvusį Vilniuje, ryšių skyriuje Didžiojoje gatvėje [30, 31 il.]. Darbo konsultantas – architektas Vladas Vizgirda. Autorei iškeltas uždavinys – atspindėti pašto istoriją, nes šiame pastate nuo seno buvo įsikūręs paštas. Kūrinys – siužetinis, pasakojantis pašto istorijas. Iš viso darbe suskaičiuota 15 siužetų, sukomponuotų tarsi pašto ženklai. Studentas pastebi, kad kūrinio autorė, kurdama pano, atsižvelgė į patalpoje

26.

Aldona Barščiauskaitė-Višinskienė, Pano Kauno
eksperimentinėje dailiosios keramikos gamykloje
„Jiesia“

Aldona Barščiauskaitė-Višinskienė, Panel in the
Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine Ceramics

27.

Aldona Barščiauskaitė-Višinskienė, Pano Kauno
eksperimentinėje dailiosios keramikos gamykloje
„Jiesia“, detalė

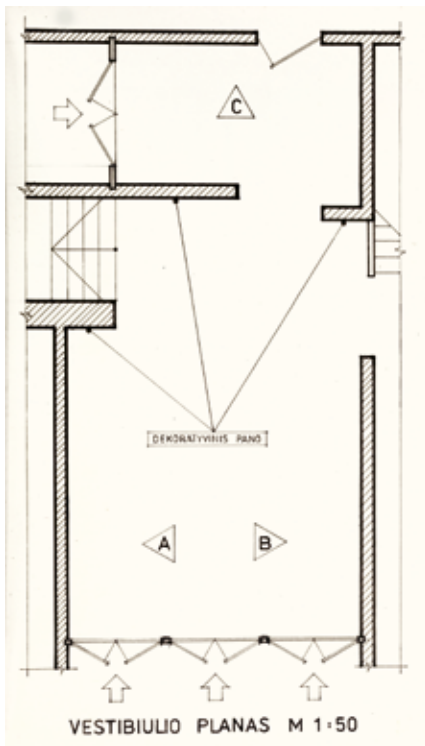
Aldona Barščiauskaitė-Višinskienė, Detail of a panel
in the Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine
Ceramics

28.

Vytas Verkėlis, Aldona Barėėiauskaitė-Viėinskienė's panel in the Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine Ceramics

Vytas Verkėlis, Drawing of Aldona Barėėiauskaitė-Viėinskienė's panel in the Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine Ceramics

29.

Vytas Verkėlis, Kauno eksperimentinės dailiosios keramikos gamyklos „Jiesia“ fojė planas

Vytas Verkėlis, Plan of the foyer of the Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine Ceramics

30.

Ona Kreivytė-Naruševičienė, Pano *Iš pašo istorijos*Ona Kreivytė-Naruševičienė, Panel *From the history of the post*

31.

Ona Kreivytė-Naruševičienė, Pano *Iš pašo istorijos*Ona Kreivytė-Naruševičienė, Panel *From the history of the post*

esančius šviesos šaltinius, kurie interjere įvairūs, tai, jo manymu, nulėmė pasirinktą aukštą reljefą ir ramias spalvas. Aprašant kūrinių pastebėta, kad patalpa pakeitė paskirtį ir vietoj klientų aptarnavimo patalpos arba poilsio kampelio su foteliais tapo darbo kabinetu, atitvertu medinėmis pertvaromis. Kompozicijos matmenys – 300×420 cm. Pagamintas iš Eksperimentinės dailiosios keramikos gamyklos „Jiesia“ 30 proc. šamotinio molio. Kūrinys lipdytas rankomis pagal meno tarybos patvirtintą eskizą. Degtas du kartus: biskvitas 900°C ir glazūra 980°C temperatūroje. Glazūruota balta spalva, ant kurios tonuotos sidabrinė ir varinės matinės glazūros, degta redukciniu degimu [32 il.].

Alma Kismieriūtė 1989 m. aprašė dailininkės Akvilinos Kripaitytės-Čiučiulkienės (g. 1954) pano „Žaliojoje vaistinėje“ Vilniaus g. Kaune [33, 34 il.]. Vidaus interjeras dekoruotas balta ir žalia spalvomis. Užsakyamas interjerui patvirtintas 1987 m. sausio 19 d., baigtas tais pačiais metais gruodžio pradžioje. Interjeras keramikės apipavidalintas įvairaus dydžio ir meninės vertės kūrinių. Pagrindinis darbas – abstraktus pano, įkomponuotas pusapvalėje arkoje tarp dviejų kolonų, dydis – 280×117 cm, plotas – 328 cm^2 , aukštis nuo sienos – 16 cm, reljefo aukštis – 7 cm. Pano lipdytas, glazūruotas balta matine glazūra, įtrintas arba purkštas vario oksidas. Šviestuvų papuošimai lankstyti iš vientiso molio, detalės dekoruotos augaliniu motyvu, dekoracijos individualios, nesikartojančios. Molis dengtas balta glazūra ir užpurkštu vario oksidu. Į baldus įmontuotos dekoratyvinės keramikos 66×66 cm dydžio plokštės, neaukšto reljefo, dekoruotos augaliniu motyvu. Interjere yra 35×20 cm vaza ir 15×15 cm keraminis suvenyras. Abu elementai lygaus reljefo, balti, kiek tonuoti vario oksidu.

Vilma Kemzūraitė 1989 m. aprašė Danutės Kondrataitės (1933–2018) 1974 m. sukurtą keraminį dekoratyvinį pano *Iskra* [35, 36 il.], esantį Politinio švietimo namuose (arch. Boleslovas Zabulionis, pastatas baigtas 1975 m., dab. K. Donelaičio g. 58). Kūrinio dydis – $1040 \times 250 \times 17$ cm. Tai reljefinis, erdvinis, ažūrinis kūrinys, neblogai pritaikytas interjero išplanavime. Įgyvendintas iš raudono molio, išdegtas vienu degimu. Studentė pastebi, kad tai gana atsainiai sukurtas darbas. Apatinėje dalyje matomi užcementuoti nuo 2 iki 3,5 cm tarpai. Beveik visi plokščių sujungimai

TECHNOLOGINIS APRAŠYMAS

Dekoratyvinis akcentas "Iš pašto istorijos" esantis Didžiosios gatvės pašte yra 3 m. aukščio ir 420 pločio. Jį sudaro 15 siužetų, susijusių su pašto istorija. Šie siužetai susideda iš įvairių dydžių šamotinių plokščių. Šamotinis molis panaudotas dekoratyvinių plokščių gamybai yra iš Sargėnų molio karjero. Kaip žinia, Vilniaus kombinatas "Dailė" ši, vakuminiuose procesuose išvalytą ir technologiškai paruoštą molį, imaišant į jį 30% šamoto grūdelių, gauna iš Kauno EDKG "Viesia". Šamotinės molio masės susitraukimas po formavimo, džiovinimo ir degimo yra apie 6%. Todėl apskaičiavus susitraukimą, reikėjo darbą, o tuo pačiu ir piešinį daryti atitinkamai didesni. Apsitvėrus medinį pagrindą, tokio aukščio užvaroma, kokio turės būti reljefas, prieš klojant molį, dedamas viniojamas popierius, tam, kad lengviau trauktų drėgmę ir suformavus galutiniai, supjaustytos dalys lengviau nusiimtų. Molio gabalai buvo klojami taip, kad užseitų vienas ant kito, jų kontakto vietą giliai išpaudžiant ir papildomai įplojus molio. Padengus visą plotą moliu, jis buvo išplaktas su mediniu plaktuku ir nulygintas su medine liniuote, kuri savo ruožtu rėmėsi į aptvėrimo kraštus ir garantavo vienodą storį.

Dekoratyvinis pano lipdytas rankiniu būdu, pagal meno tarybos prūmtą piešinį-eskizą, kuris buvo išdidintas iki reikiamo dydžio. Grafinis piešinys, ant jau išlygintos molio plokštės, užnešamas nuo išdidinto piešinio, pervedant jį smailiu daiktu, taip, kad molio plokštėje liktu išpaustas piešinys.

Suformuotas galutiniai reljefas buvo pjaustomas pagal figūros kontūrus arba statmenomis ar horizontaliomis linijomis taip, kad sumontavus darbą, jungimosi siūlės nedominuotų. Kiek padžiūvus, buvo išgramdyta vidinė detalių pusė, sunumeruota ir padarytos skylės montavimui.

Džiovinimas vyko ant medinių grotelių, uždengus drobe. Degama - mufelinėje krosnyje.

I degimas prie 900°C - biskvitas,

II degimas prie 980°C - glazūra.

Glazūravimas: glazūruojant visos plokštės buvo padengtos balta matine, o ant viršaus tonuojama sidabrine bei vari ne matinėmis glazūromis. Degta redukciniame atmosferoje.

32.

Rytis Naruševičius, Tiriamojo darbo teksto faksimilė

Rytis Naruševičius, Facsimile of the research work

33.

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Pano „Žaliojoje vaistinėje“

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Panel in the *Žalioji pharmacy*

34.

Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, kūriniai „Žaliojoje vaistinėje“

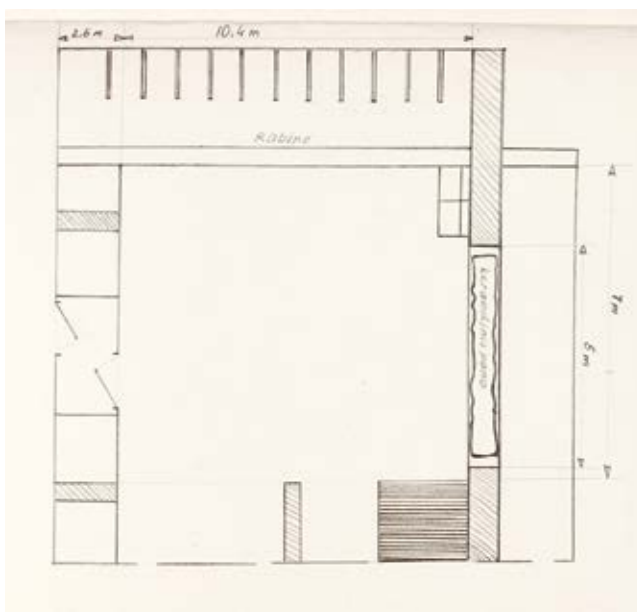
Akvilina Kripaitytė-Čiučiulkienė, Works in the *Žalioji pharmacy*

35.

Danutė Kondrataitė, Pano *Iskra* Politinio švietimo namų fojė

Danutė Kondrataitė, Panel *Iskra* in the foyer of the Political Education House

36.

Vilma Kemzūraitė,
Politinio švietimo namų
fojė planas

Vilma Kemzūraitė,
Plan of the foyer of
the Political Education
House

37.

Birutė Purlienė, Pano Kauno geležinkelio stoties
restorane

Birutė Purlienė, Panel in the restaurant of the Kaunas
Railway Station

nesueina, jie įvairuoja nuo 2,5 cm tarpų išorinėje pusėje iki 5–10 cm vidinėje ir šoninėse kūrinio dalyse. Siūlės užtaisytos gipsu arba cemento ir šamoto mišiniu, nudažytu rudai raudona spalva, ne itin derančia su pano koloritu. Studentė pastebi, kad darbas gana dinamiškas, aktyviai dekoruotas tekstūromis ir ryškiomis spalvomis.

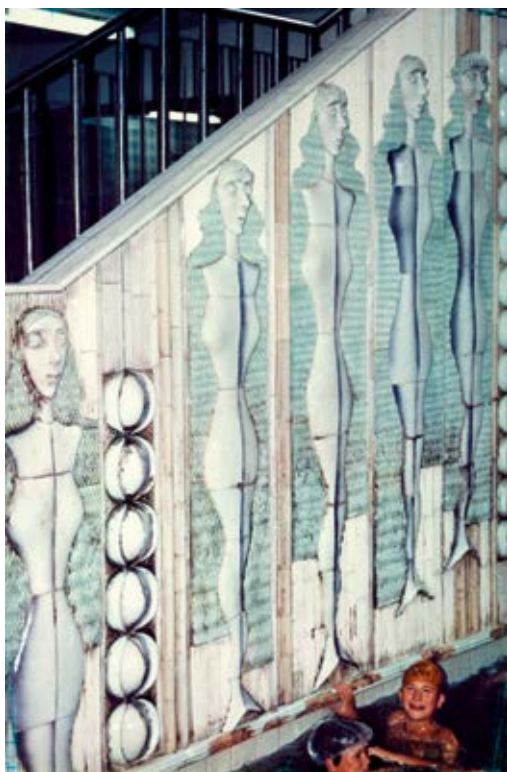
Jūratė Simanavičiūtė, 1989 m. aprašydama dailininkės Birutės Purlienės (g. 1936) kūrinį Kauno geležinkelio stoties restorane (dab. M. K. Čiurlionio g. 16), pradeda nuo patalpos dydžio. Nurodo, kad dekoratyvinis pano užima dvi restorano sienas [37 il.]. Patalpos matmenys 1000×1000 cm. Pano sudėtas iš nedidelių apytiksliai 20×20 cm kvadratų, kurie suformuoja 12 stačiakampių 165×200 cm dydžio, šie stačiakampiai atskirti 5 cm pločio mediniais rėmais. (Tikėtina, kad detalės gamintos ir degtos Kauno „Dailės“ kombinate, kur autorė dirbo.) Detalės puikiai suleistos tarpusavyje, tarpai nėra matomi. Reljefo aukštis įvairuoja 3–5–7 cm. Kūrinys, atliktas iš neglazūruoto degto molio, puikiai dera su bendru interjero

38.

Elvyra Teresė Petraitienė ir Skirmantas Petraitis-Petrauskas, Keraminė kompozicija *Undinės* Kaune, „Undinės“ pirtyje

Elvyra Teresė Petraitienė and Skirmantas Petraitis-Petrauskas, Ceramic composition *Mermaids* in the *Undinė* public bathhouse in Kaunas

39.

Elvyra Teresė Petraitienė ir Skirmantas Petraitis-Petrauskas, Keraminė kompozicija *Undinės*, detalė

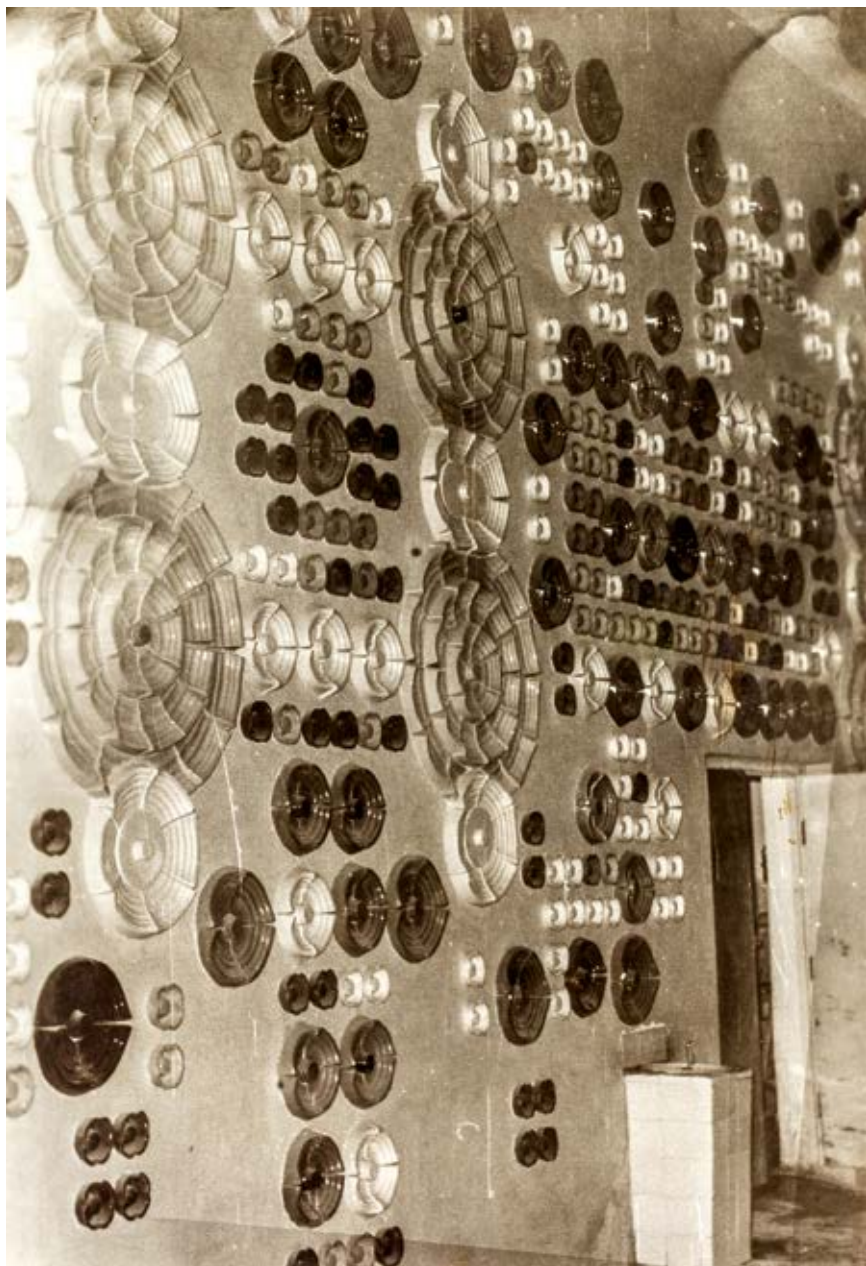
Elvyra Teresė Petraitienė and Skirmantas Petraitis-Petrauskas, Ceramic composition *Mermaids*

vaizdu: medžiu, dominuojančiu interjere, lubų kvadratais, parketu, baldų gobelenu. Molio atspalviai kiek varijuoja, autorė kelia prielaidą, kad tai degimo krosnyje efektai. Pano pavaizduota Kauno miesto architektūra – mato ma pilis, Perkūno namas, rotušė. Kompozicijos įrėmintos augaliniu motyvu, prieš pastatus išdėstytos žmonių grupės. Simanavičiūtės nuomone, žmonių figūros čia nereikalingos, jos atsiradusios dėl finansinių, o ne kompozicijos paskatų: „Įvedus figūrinę grupę, pasiektas aukštesnis apmokėjimo lygis.“¹⁷ Iš pateiktų nuotraukų susidaro gana blankaus ir plokščio pano įspūdis. Kaip pastebi studentė, darbe ryškiausias augalinis ornamentas, o ne darbų centre įkomponuotos miesto architektūros įžymybės. Darbo privalumu nurodoma kūrinio sąveika su interjeru, techninis atlikimas, trūkumu – manieringas atlikimas.

Violeta Perštialienė 1989 m. aprašė Elvyros Teresės Petraitienės (g. 1940) ir Skirmanto Petraičio-Petrausko (g. 1945) 1982 m. sukurtą *Undinės* kompoziciją, esančią to paties pavadinimo pirtyje Kaune [38, 39 il.]. Tai – baseino patalpoje matomas 15000 cm ilgio kūrinys, dekoruojantis laiptinės į balkoną išorę. Pano aukštis įvairuoja nuo 170 iki 460 cm. Darbe vaizduojama 12 undinių. Studentės nuomone, pasirinktas vaizdavimo būdas kiek schematiškas, nes gausu pasikartojančių detalių, vienodų burbulų ir figūrų elementų. Darbo spalvos ramios, pilkšvos, rusvos ir žalsvos. Darbe naudotos skirtingos molio tekstūros. Studentė pastebi, kad jis jau yra aptrupėjęs, tikėtina, aplaužytas baseine plaukiojančių žmonių.

Gintaras Špokas 1989 m. aprašė dailininko Povilo Baranausko (1921–2009) „Jiesios“ gamykloje sukurtą ir keramikos cecho glazūravimo bare esantį pano [40–42 il.]. Darbinėje patalpoje gausu įrangos – tai darbo stalai, pakabinama gaminių pervežimo sistema. Norint apžvelgti kūrinį, siekiant pamatyti visą vaizdą, tenka prieiti prie pat sienos. Pano dydis – 8000 × 5000 cm. Studentas nurodo, kad spalvos nėra išskirtinės: mėlyna, violetinė, balta, geltona, žalia ir oranžinė, matinės ir blizgios glazūros naudotos pramoninėje gamyboje. Patalpa skirta darbui, apšviesta dieninėmis, neoninėmis lempomis, jų skleidžiamas apšvietimas yra šaltas. Studentas pažymėjo kruopštų detalių atlikimą ir sumontavimą. Skirtingų gėlių ornamentams sukurti panaudotos pasikartojančios formos. Iš 15 skirtingų šampų

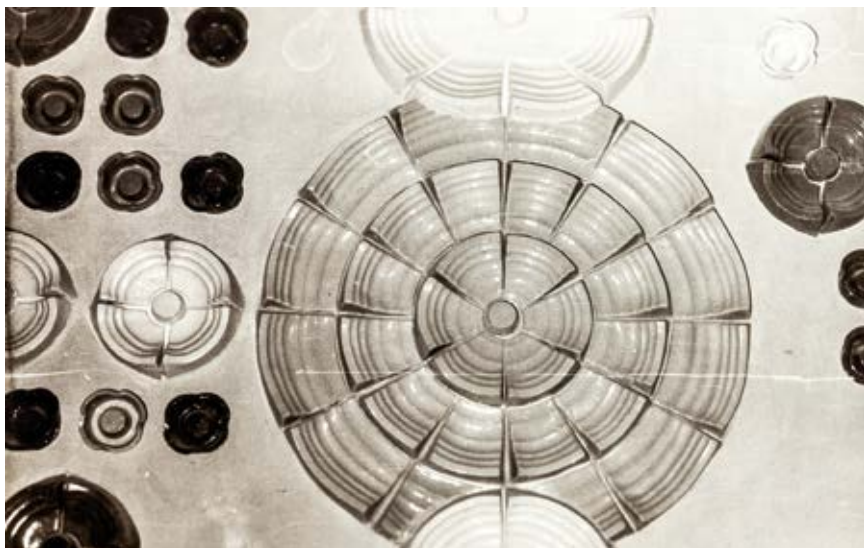
17 Jūratė Simanavičiūtė, Dailininkės Purlienės dekoratyvinio pano Kauno geležinkelio stotyje meninio projektavimo aplinkoje analizė (LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989).

40.

Povilas Baranauskas, Pano Kauno eksperimentinėje
dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“

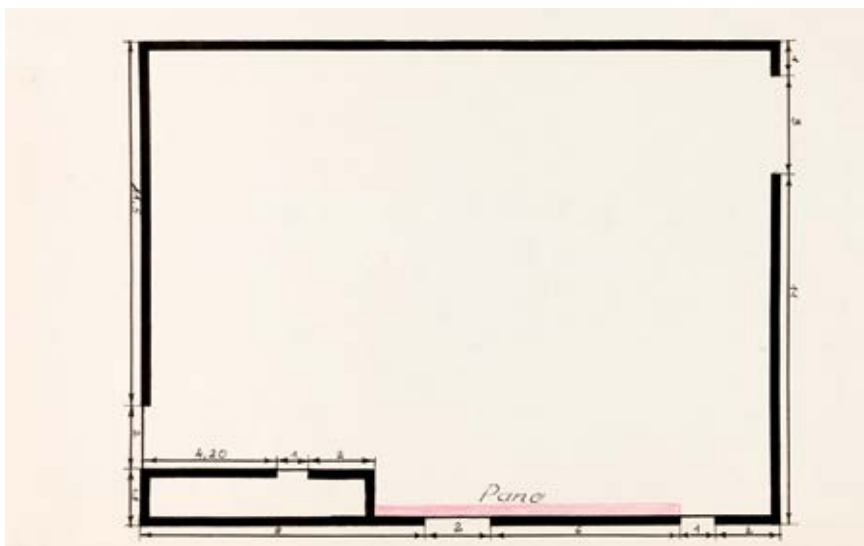
Povilas Baranauskas, Panel in the Kaunas *Jiesia*
Experimental Factory of Fine Ceramics

41.

Povilas Baranauskas, Pano Kauno eksperimentinėje
dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“, detalė

Povilas Baranauskas, Detail of a panel in the Kaunas
Jiesia Experimental Factory of Fine Ceramics

42.

Gintaras Špokas, Kauno eksperimentinės dailiosios
keramikos gamyklos „Jiesia“ glazūravimo baro
brėžinys

Gintaras Špokas, Drawing of the glazing department
of the Kaunas *Jiesia* Experimental Factory of Fine
Ceramics

Rokas Dovydenas, Remigijus Sederevičius ———
Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas

surinkti 4 skirtingų gėlių žiedai. Kūrinyje panaudotas reljefas, pavaizduoti geometriniai gėlių žiedai. (Tikėtina, kad menininkas sukūrė formas, kurios vėliau padaugintos ir detalės sukurtos fabriko darbininkų, paskirstant darbus tarp barų – gipso formų liejimas, molio formavimas, degimas, glazūravimas.) Pano sumontuotas ant rusvos sienos, studento nuomone, jis tarsi disonuoja, kontrastuoja su aplinka.

Studentų tiriamųjų darbų apibendrinimas

Apibendrinus studentų pastebėjimus apie keraminius pano, galima daryti išvadas, kad didžiausią įtaką darbuose analizuotų kūrinių temai ir kompozicijai darė jos numatoma vieta – dažniausiai tai visuomeniniai interjerai, valgyklos, restoranai ar kavinės, fojė ir praėjimai, erdvios vietos, kuriose žmonės ilgai neužsibūna. Šiuo požiūriu išskirtinis yra Onos Kreivytės-Naruševičienės darbas *Iš pašto istorijos*, patalpintas kabinete, išspraus-tas tarp baldų, nėra nei gerai apžvelgiamas, nei prieinamas didesniai lankytojų ratui.

Galima pastebėti iliustratyvius pano, turinčius ryšį su vieta, jos paskirtimi. Tai būtų: Birutės Purlienės pano Kauno geležinkelio stoties restorane, Danutės Kondrataitės pano taksi parke ir *Iskra* Kaune, Aldonos Keturakienės pano Tekstilės institute, Algimanto Kazlausko darbai kavinėje „Drevinukas“, Elvyros Teresės Petraitienės ir Skirmanto Petrailčio-Petrausko *Undinės*, Onos Kreivytės-Naruševičienės *Iš pašto istorijos* ir Arvydo Stankevičiaus pano EDKG „Jiesia“. Likusių pano siužetai nėra tiesiogiai iliustratyvūs, siužetai vaizduojami juose, manytume, galėtų atsirasti bet kuriame kitame viešajame interjere.

Svarbus ir vietos apšvietimas, sėkmės atveju darbas skirtingai matomas saulėtą dieną ir kitaip atrodo įjungus bendrąjį, viršutinį elektros apšvietimą patalpoje. Šviesa turi įtakos reljefo aukščiui, grafiniam sprendimui, kad šviesos ir šešėlių žaismas paryškintų pano piešinį. Sprendžiant iš studentų nuotraukų ir aprašymų, sėkmingiausi darbai, išnaudojantys šias apšvietimo galimybes, būtų: Birutės Purlienės pano Kauno geležinkelio stoties restorane, Akvilinos Kripaitytės-Čiučiulkienės pano kavinėje „Daina“, Viktorijos Šimkuvienės pano F. Dzeržinskio staklių gamykloje. Vertinant

paviršiaus tekstūriškumą, galima pastebėti, kad dauguma darbų pasižymi glotniu paviršiumi, galima būtų spėti, kad toks sprendimas pasirinktas palengvinant tolesnę kūrinių priežiūrą, jo valymą. Išskirtinai gausiai dekoruoti tekstūromis yra Aldonos Keturakienės, Algimanto Kazlausko, Onos Kreivytės-Naruševičienės, Danutės Kondrataitės darbai.

Patalpos spalvinis sprendimas darė įtaką dailininkų pasirenkamoms spalvoms. Šiuo atveju, tikėtina, kad, pano projektą derinant su interjero architektu, pasirinktas monochrominis arba kelių spalvų derinys. Sprendžiant iš spalvotų skaidrių ir kūrinių aprašymų, tokie darbai būtų: Birutės Purlienės pano Kauno geležinkelio stoties restorane, Akvilinos Kripaitytės-Čiučiulkienės pano kavinėje „Daina“, Viktorijos Šimkuvienės pano F. Dzeržinskio staklių gamykloje, Algimanto Kazlausko darbai kavinėje „Drevinukas“ ir Akvilinos Kripaitytės pano „Žaliojoje vaistinėje“.

Mažiausias aprašytas pano – apie 12 m² – sukurtas Onos Kreivytės-Naruševičienės, didžiausias – apie 50 m² – įgyvendintas Elvyros Teresės Petraitienės ir Skirmanto Petraičio-Petrausko. Tai ištis dideli darbai, kuriems sukurti prireikė ne vieno mėnesio darbo.

Keraminių plokštelių, iš kurių sudėti pano, dydžiai įvairuoja. Galima pastebėti, kad apie 20 × 20 × 5 cm plokštelė būtų įprasta to meto detalė. Nedegta šio dydžio molio plokštė sveria apie 5–6 kg. Tai lengvai pakeliamas svoris. Šiuo aspektu išskirtiniai yra Aldonos Keturakienės pano ir Danutės Kondrataitės *Iskra*, sudėti iš apytiksliai 50 × 50 cm dydžio plokščių.

Pano interpretacija užsimerkus

Tiriamuosiuose studentų darbuose pateiktas kūrinių atlikimo aprašymas nėra toks išsamus ir įvairiapusis kaip pano kompozicijos apibūdinimas. Tenka pastebėti, kad dalyje studentų referatų jų trūksta. Molio paruošimo, plokštės lipdymo, džiovavimo ir kitų veiksmų sekos sutampa visuose technologiniuose aprašymuose. Detaliausiai pano gamybą aprašė Rytas Naruševičius¹⁸ (žr. 32 il.) ir Vytas Verkeliš¹⁹. Remdamiesi tekste išdėstytais etapais, gautume tokią seką:

¹⁸ Rytas Naruševičius, Architektūrinio meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė (LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988).

¹⁹ V. Verkeliš, Kauno EDKG „Jiesia“ porceliano cecho architektūrinio ir meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė (LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988).

1. Paruošiamas šamotinis molis.
2. Paruošiamas pagrindas, paklojamas polietilenas ar vyniojamasis popierius.
3. Šamotinis molis plaktuku arba kitais instrumentais suplakamas į pano dydžio plokštę.
4. Plokštė išlyginama liniuote.
5. Ant molio perkeliamas piešinio eskizas.
6. Plokštėje išskaptuojamas ar išlipdomas reljefas.
7. Sukuriama paviršiaus tekstūra.
8. Pagal piešinį arba pasirinktomis formomis pano supjaustomas į detales.
9. Molinės detalės padžiovinamos.
10. Apvertus nugarinėje pusėje išskaptuojamos ertmės.
11. Darbas visiškai išdžiovinamas.
12. Degama 900 °C temperatūroje.
13. Glazūruojama.
14. Degama 980 °C temperatūroje.
15. Baigtas kūrinys pritvirtinamas prie sienos.

Todėl, kad aprašymai sutampa, darbų seka yra nuosekli, be to, ne visų studentų darbuose pateikiama, peršasi išvada, kad šiuos veiksmus dailininkai atlikdavo savaime.

Meninio tyrimo metu apsispręsta išbandyti pano kūrimo būdą, sekant studentų pateiktu darbo eigos aprašymu. Iš sovietinės plokščių lipdymo tradicijos paimti nuo 3 iki 8 pano kūrimo etapai. Šie darbai bus atliekami siekiant išsiaiškinti, ar įmanomas neverbalinis, taktilinis keramikos žinių gavimo būdas. Tai daroma norint dokumentuoti, apmąstyti ir tyrinėti savo mintis ir kūrybą. Dirbdami dėmesį skirsime kūrimo procesui, o ne baigtam dirbiniui. Kūrimo procesas ir jo reflektavimas yra svarbi meninio tyrimo dalis. Tyrimo metu gaunami duomenys – refleksijos, savistaba ir nuotraukos – yra dokumentuojami. Toks daugialypis duomenų rinkimo būdas suteikia galimybę susidaryti savarankišką nuomonę apie darbo procesą. Apie šiuo būdu kuriamas ir dokumentuojamas žinias yra rašę Mika Hannula, Juha

Suoranta ir Tere Vadénas²⁰ bei Jamesas Elkinsas²¹. Meninis tyrimas suteikia galimybę tirti meno praktiką, kai įprastiniai tyrimo metodai yra sunkiai taikomi. Šiuo būdu menininkai gali atlikti tyrimus apie savo pačių praktiką ir tokiu būdu suformuluoti vidines žinias keramikos srityje. Kaip pastebi meninio tyrimo teoretikai: „dažniau dalis analizės ir teorinio mąstymo vyksta pačiame procese.“²² Istorinis keramikos tyrimas tampa meninio tyrimo dalimi, tekstai turi įtakos meniniam procesui, „pasiūlydami“ formulę – sukurti kūrinį naudojantis darbo sekos aprašymu.

Tyrimo metu kilusią hipotezę, kad egzistuoja neverbalinis, taktilinis keramikos žinių gavimo būdas, nusprendėme išbandyti praktiškai. Šiuo atveju du menininkai Rokas Dovydėnas ir Remigijus Sederevičius išsikėlė sau užduotį sukurti molinę pano plokštelę remdamiesi sovietiniu aprašymu. Norėdami išryškinti taktilinę darbo patirtį, atsisakėme kurti matant. Apsisprendėme kurti formą ir spręsti apie jos išbaigtumą tik rankomis ir įrankiais liesdami molį. Šiuo būdu siekėme susikonscentruoti į neverbalinę darbo pusę ir proceso patirtį.

Vietos meno kontekste yra žinomas skulptorius Robertas Antinis (g. 1946), dažnai kuriantis neregiamis arba kartu su neregiais. Autoriaus kūrinius *Pirštų galimybės* ir *Atminties įspaudų saugykla*, sukurtus 2002 m., galima būtų apibūdinti kaip interaktyvias instaliacijas, patiriamas liečiant. Apie edukaciją dirbant su moliu užsimerkus 2017 m. yra rašęs Janas van Boeckelis straipsnyje „Aktyvaus neaktyvumo praktikavimas įgyvendinant menais pagrįstą aplinkos edukaciją“²³. Pasauliniame kontekste apie neverbalines, lytėjimo žinias yra rašęs Michaelis Polaniy²⁴, aptardamas gestą ir juo perduodamą žinią, autorius pripažįsta, kad sunku apmąstyti fizinius veiksmus ir įžodinti judesius. Tai, kad menininkai kuria ir neverbalines žinias, pažymi Christopheris Fraylingas²⁵. Taktiliniu būdu gaunamas žinias dirbant su moliu nuosekliai tiria ir publikuoja Maarita Makaela²⁶.

20 Mikka Hanulla, Juha Suoranta ir Tere Vaden, *Artistic Research Methodology* (New York: Peter Lang Publishig Inc., 2014).

21 James Elkins, sud., *What Do Artists Know?* (University Park, PA: Penn State University Press, 2012).

22 Hanulla, Suoranta ir Vaden, *Artistic Research Methodology*, 16.

23 Jan van Boeckel, „Practicing Active Non-Activeness in the Facilitation of Arts-Based Environmental Education“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 84 (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017): 69–81.

24 Michael Polaniy, *The Tacit Dimension* (London: Routledge & Kegan Paul, 1966).

25 Christopher Frayling, *Research in Art and Design* (London: Royal Colledge of Art, 1993).

26 Camilla Groth, Maarit Mäkelä ir Pirta Seitamaa-Hakkarainen, „Tactile Augmentation:

Šio straipsnio autoriai Rokas Dovydėnas ir Remigijus Sederevičius dirbo užsirišę akis savo studijoje, kas kartą sukurdami po vieną apie $20 \times 20 \times 5$ molio plokštę. Darbas prie vienos plokštelės truko apie 15 minučių. Įprastai dienoraštis rašomas reguliariai, dirbant ir dokumentuojant kūrybinį procesą nuo pradinių minčių užrašymo, eskizų iki galutinio rezultato. Šiuo atveju dienoraštis buvo pildomas prieš pradedant darbą, jame užrašomi lūkesčiai, momentiniai tikslai. Gautas rezultatas fotografuojamas, kreipiant dėmesį, kad nuotrauka ne tik iliustruotų tekstą, bet jį papildytų. Daroma nuotraukų seka, keičiant objektyvo nuotolį ir kampą, ieškant apšvietimo, suteikiančio visavertį supratimą apie trimatę molio formą. Darbo metu vyksta refleksijos, apmąstant darbą, renkantis, kuris įrankis tinkamas, kur jį padėti atgal. Baigus darbą, įvertinamas rezultatas, jei darbas vyko pagal numatytą planą, nėra ką pasakyti, bet, kai tikėtiną rezultatą keičia netikėtumai, prieš pradedant naują plokštę tenka pergaltoti, kaip galima pasiekti išsikeltus tikslus. Apibūdinant darbo proceso sėkmę arba nesėkmę, aplinkybes, kurios palengvino darbą arba jį trukdė, detalizuojant kūrimo procesą, atrasti patvirtinimą, kad ir sovietmečio keramikai turėjo tyliąsias žinias, kurias galima paversti aiškiomis, viešomis. Eksperimentuojama tikintis, kad keramikų mintys, pasirinkimai ir potyriai sutaps.

Roko Dovydėno eksperimentai studijoje

Dvi dienas su pertrauka, dirbant studijoje užsimerkus, lipdytos molio plokštės apytiksliai $20 \times 20 \times 5$ cm dydžio. Darbams atlikti pasirinktas „Sibelco“ įmonės gaminamas molis „Ateliermasse Rot 2510“. Tai tradicinis, išdegus sodrios raudonos spalvos molis, turintis 25 proc. šamoto. Sovietmečiu keramikų naudotas molis turėjo iki 40 proc. šamoto. „Sibelco“ molis traukiasi apie 7 proc. džiūdamas ir 5 proc. degimo metu. Tikintis gauti 20×20 cm dydžio plokštelę, reikia ją lipdyti didesnę. Žinant, kad darbas vyks nežiūrint, pasiruošta 22,45 cm dydžio faneros plokštelė, medinė 5,5 cm aukščio kaladėlė, kočėlas, peilis, medinis plaktukas.

Pirmo darbo tikslas: Sukurti taisyklingos formos plokštelę su tekstūra. Darbo eiga: Pasirinktas 5 kg molio gabalas, kuris suplotas plaktuku, uždėjus faneros lentelę pamatuotas dydis, tikrintas aukštis, apčiuopomis nuspręsta, kad trūksta medžiagos rezultatui įgyvendinti, ir pridėta apie 2 kg molio. Paviršius išlygintas kočėlu, suteikta tekstūra ir ant molio blyno padėjus faneros trafaretą išpjautas kvadratas. Darbas truko apie 10 min.

Rezultatas [43 il.]: Gauta rombo formos molinė plokštė, nes darbo metu fanera nebuvo tvirtai prispausta, todėl pajudėjo. Be to, faktūra neryški, pakraščiai pjūviai netolygūs, trūkinėjantys. Apvertus plokštę, paaiškėjo, kad detalės apačia nelygi, vienoje pusėje trūksta molio.

Antro darbo tikslas: Suformuoti vientisą molio plokštę, apipjauvant molį įtvirtinti faneros plokštę, išgauti kvadrato formą.

Darbo eiga: Pasirinktas 8 kg molio gabalas, kuris formuotas jį pakeliant ir trankant į stalo paviršių, tokiu būdu suformuojant stačiakampį. Apčiuopomis palyginus su 5,5 cm aukščio lentele, kai atrodė, kad molio plokštė atitinka siekiamus matmenis, paviršius aplygintas kočėlu, suteikta faktūra ir, uždėjus bei įtvirtinus fanerą, atsargiai išpjauta plokštelė. Darbas truko apie 15 min.

Rezultatas [44 il.]: Gauta molinė plokštelė buvo stačiakampio formos. Matėsi daugybiniai pjūviai, nebuvo nė vieno 90° kampo. Apvertus plokštelę, matėsi, kad molis vientisas. Gautą rezultatą vertinčiau kaip geresnį nei buvusį, vis dėlto estetiškai nepakankamą.

Trečio darbo tikslas: Suformuoti molio plokštelę kitaip dirbant, beveik nesinaudojant įrankiais.

Darbo eiga: Šiam darbui atlikti pasirinkta kita strategija, t. y. formuoti molio plokštę ne iš vientiso molio gabalo, bet iš mažesnių, kumščio dydžio, detalių, jas prispaudžiant delnais, vėliau suplakant plaktuku. Pasiekus tikėtiną aukštį, kelis kartus atsargiai išgnaibyta molio plokštelė, nulyginti šonai. Nuėmus fanerą, suformuota faktūra. Darbas truko apie 45 min.

Rezultatas [45 il.]: Gautas kūgio formos gaminys. Viršus buvo reikiamo dydžio ir formos, tuo tarpu sienelės plėtėjo leidžiantis žemyn, faktūra

43

44

45

46

47

43–47.

Roko Dovyđeno atlikto eksperimento rezultatai

Results of the experiment conducted by Rokas
Dovyđėnas

neryški. Apvertus plokštelę, matėsi nevienalytė molio masė, buvo oro tarpų. Bendra darbo išvaizda geresnė nei pirmųjų, vis dėlto šiame darbe trūko meninės ekspresijos, paviršius atrodė užveltas ir negyvas.

Ketvirto darbo tikslas: Darbas vyko po pertraukos, tad buvo skirta laiko apmąstyti pasiektus rezultatus. Apsispręsta pirminiame etape nenaudoti kitų molio formavimo technikų, tik daužyti molį rankomis, siekiant sukurti vientisą molio plokštę, taip pat kuo mažiau naudotis peiliu, o daugiau rankomis, suteikiant molio plokštei reikiamą dydį. Šiame etape siekta sukurti techniškai kokybišką ir vizualiai įtaigią molio plokštelę.

Darbo eiga: Pasirinktas 8 kg molio gabalas, kuris formuotas jį pakeliant ir trankant į stalo paviršių, tokiu būdu suformuojant stačiakampį. Apčiuopomis palyginus su 5,5 cm aukščio lentele, kai atrodė, kad molio plokštė atitinka siekiamus matmenis, paviršius aplygintas kočėlu, o uždėjus fanerą, apipjautas kvadratas, vėliau gauta plokštelė aplyginta medine kaladėle. Paviršiui suteikta faktūra ir prilipdytos 3 reljefinės juostos. Darbas truko apie 20 min.

Rezultatas [46 il.]: Plokštelė stačiakampė, kvadrato formos, tekstūra neryški, prie reljefinių juostelių matomos klįjavimo žymės, dugnas lygus. Rezultatas geresnis už visus buvusius.

Penkto darbo tikslas: Sukurti išbaigtą molio plokštelę.

Darbo eiga: Pasirinktas 10 kg molio gabalas, kuris formuotas jį pakeliant ir trankant į stalo paviršių, tokiu būdu suformuojant stačiakampį. Apčiuopomis palyginus su 5,5 cm aukščio lentele, kai atrodė, kad molio plokštė atitinka siekiamus matmenis, paviršius aplygintas kočėlu, o uždėjus fanerą, apipjautas kvadratas, vėliau gauta plokštelė aplyginta medine kaladėle. Paviršiui suteikta faktūra ir prilipdyta viena reljefinė juosta, papildyta smulkia reljefine tekstūra. Darbas truko apie 15 min.

Rezultatas [47 il.]: Gauta stačiakampė plokštelė, ryškiu reljefu ir aiškia tekstūra, dugnas be defektų. Manau, kad tai – geriausias pasiektas rezultatas, dirbant nematant.

Remigijaus Sederevičiaus eksperimentai studijoje

Darbo tikslas – užrištomis akimis iš Ukmergės molio suformuoti $21,5 \times 21,5 \times 5,3$ cm dydžio keraminę plokštę. Dvi dienas dirbta studijoje: pradėjus darbą, užrašomi lūkesčiai, baigus, darbas įvertinamas, gauta molio plokštė aprašoma ir fotografuojama. Paruoštas didelis darbo paviršius ir pasirinkti darbo įrankiai lipdyti nematant: 1) mentelė, naudota nupjauti, siekiant pajauti pjaunamos plokštumos vertikalumą; 2) apipjovimo lekalas iš kartono $21,5 \times 21,5$ cm dydžio, kad būtų standesnis ir lengvai apčiuopiamas; 3) 2 molio storio formavimo pagaliukai $5,3$ cm dydžio, skirti moliui kočioti, pavertus ant kitos plokštumos, gaunama $4,5$ cm aukščio plokštuma, kuria naudojantis galima kontroliuoti faktūrų išpaudimo gylių. Lentelė, kurios darbo paviršius 50×50 cm. Medžiaga skirta patiesti po moliu jį kočiojant ant stalo 2 vnt. Vielutė moliui pjauti, kočėlas. $3 \times 3 \times 50$ cm dydžio pagaliukas, skirtas faktūrai formuoti išpaudžiant ir paviršiui formuoti nubraukiant. Pagaliukas faktūrai kurti $1 \times 10 \times 30$ cm dydžio. Pjovimo viela, įtempta ant lanko, skirta pirminiam molio storiui formuoti nupjaunant pagal pasirinktą storį, ir mentelė paviršiui lyginti.

Pirmo darbo tikslai: Numatyti formavimo procesą nežiūrint ir optimizuoti darbo procesą atsisakant nereikalingų judesių. Suformavus pagal lekalą reikiamo dydžio molio stačiakampį, su vielute nupjauti pagal pagaliukus reikiamo storio plokštelę.

Darbo eiga: Buvo streso, kai vielutė pasimetė. Atrodė, kad stalas labai didelis ir niekur negaliu jos rasti. Kočėlas nuriedėjo stalu ir dingo. Maišelis moliui supakuoti nukrito ant žemės, neradau. Mentelė pasimesdavo, vis reikėdavo ieškoti.

Pastaba: Vielutę ir mentelę reikia dėti į prijuostės kišenę.

Įrankių per daug. Nepanaudojau:

1. Pagaliuko $3 \times 3 \times 50$ cm faktūrai formuoti išpaudžiant ir paviršiui formuoti nubraukiant;
2. Pagaliuko $1 \times 10 \times 30$ cm faktūrai formuoti;
3. Pjovimo vielos, įtemptos ant lanko, skirtos pirminiam molio storiui formuoti nupjaunant pagal 3 pagaliuko storį;

4. Mentelės paviršiui lyginti.

Pjovimo mentelė pasiteisino. Visą procesą tinkamai įsivaizdavau. Įgudęs keramikas gali tiksliai numatyti darbo procesą ir rezultatą. Racionalus judesių ir veiksmų keramikoje naudojimas, gebėjimas galvoti žingsniu į priekį padeda kompensuoti regos trūkumą. Maloniausias momentas buvo liesti jau suformuotą plokštelę užapvalinant pjūvio kampus ir pirštais pajusti suformuotą faktūrą, kurią tik įsivaizdavai.

Darbo rezultatai [48 il.]: Nusirišus raištį nuo akių, labai palengvėjo. Tik užsirišęs akis, buvau savimi pasitikintis, kol nepamečiau molio pjovimo vielutės. Buvo noras nusirišti raištį (gal tai truko labai trumpai), pasijutau bejėgis, kad ne viską kontroliuoju, nors vielutė jau buvo nebereikalinga. Kai nuriedėjo kočėlas, pagal garsą žinojau, kad jis ant stalo ir nenukrito ant žemės. Kiek pasiekia rankos jo neradau, teko apeiti stalą ir tada apčiuopiau.

Pastaba: Kad galėtum lipdyti nežiūrint, reikia stalo su bortais.

Svarbu, kad pirmas bandymas buvo iškart užsirišus akis, be treniruotės matant. Manau, kitas bandymas bus lengvesnis ir patogesnis. Lipdymo laikas 20 min. Rezultatas puikus, matydamas irgi taip pat nulipdyčiau, tik ilgiau dvejočiau, kur faktūrą įspausti.

Antro darbo tikslai: Prieš darbą mintimis perbėgti darbo etapus ir apžvelgti, kur kas padėta. Užsirišus akis, apčiuopinėti, kur kas padėta. Vielutę naudoti tik perpjaujanant molį į dvi dalis minkymui. Mažiau blaškytis ir greičiau atlikti darbą, kad stresą pakeistų pasimėgavimas.

Darbo eiga ir rezultatai [49 il.]: Buvo mažiau blaškytosi. Labai naudinga prieš darbą apčiuopinėti darbo erdvę ir daiktų išdėstymą, vėliau nesunku juos grąžinti į tą pačią vietą. Streso neliko, viską kontroliavau. Net nukritus kočėlui ant žemės, tiksliai pagal garsą žinojau, kur jisai pariedėjo. Net pats buvau nustebęs, kad žengęs žingsnį ir pasilenkęs iš karto jį pamėčiau. Pradėjau suprati, ką darau, pavyzdžiui, pjaudamas molį, mentelei vibruojant, jaučiau medžiagos faktūrą. Lipdymo laikas 18 min.

Trečio bandymo tikslai: Atlikti darbus greičiau. Siekti judesių koordinavimo kaip matant. Atriboti stalo paviršių sukuriant kliūtis, kad

48

49

50

51

52

48–52.
Remigijaus Sederevičiaus atlikto eksperimento
rezultatai

Results of the experiment conducted by Remigijus
Sederevičius

kočėlas nenuriedėtų, ir įrankius sudėti pagal stalo kraštą. Streso nebus, tik susikaupimas.

Darbo eiga ir rezultatai [50 il.]: Stalo bortas padėjo negalvoti apie kočėlą. Išliko abejonė, ar molio užteks plokštelės kampams suformuoti, bet taip yra ir matant. Lipdydamas nematant, turi daugiau laiko skirti pasiūpinėjimui. Ši proceso dalis, manau, iki pat bandymų galo išliks tokia pat pilna abejonių. Lipdymo laikas 18 min.

Ketvirto bandymo tikslai: Atkreipti dėmesį į dekorą (faktūrą), padaryti smulkesnį ir panašų kaip vėjyje besikryžiuojančios nendrės.

Darbo eiga ir rezultatai [51 il.]: Faktūra išėjo panašiai kaip norėjau. Pakankamai patogiai jaučiausi, atsistočiau per centrą ir stengiausi nejudėti. Lengviau viską kontroliavau, nereikėjo vis iš naujo pasitikrinti atstumo. Daugiau dėmesio skyriau stačiakampiui formuoti, prieš kočiojant molį. Lipdymo laikas 16 min.

Penkto bandymo tikslai: Suformuoti stačiakampį, prieš kočiojant molį. Sukurti faktūrą su daliniais įspaudais.

Darbo eiga ir rezultatai [52 il.]: Kompozicija puiki, dar geresnė nei įsivaizdavau. Lipdymo procesas tapo labiau techniniu, diskomforto neliko. Molį išmušiau ir suformavau kvadratą ant medinės plokštės. Medžiaga patiesiama ant stalo tik kočiojant molį. Labai padėjo stalo bortas, kur išrikiuoti įrankiai, negalvoji, kad ką pamesi. Mažai judėjau, tai labai pravertė savikontrolę aplinkos atžvilgiu. Toliau lipdant, manau, procesas taptų mašinalus ir atsirastų nauji jutiminiai formavimo refleksai. Lipdymo laikas 16 min.

Išvados

Praktiniam tyrimui pasirinktas pasikartojantis molio elementas – $20 \times 20 \times 5$ cm dydžio plokštelė. Ją kuriant, eksperimentuota, kaip pagerinti jutiminę keramiko patirtį. Gautos keraminės plokštės yra darbo dokumentacijos dalis ir tyrimo rezultatas.

Nors abu tyrimo dalyviai yra įgudę praktikai, Rokas Dovydenas keramikos studijas baigė 1998 m., Remigijus Sederevičius – 1995-aisiais,

lipdyti nematant abiem buvo nauja patirtis, būdu „matyti“ rankomis. Dirbant svarbu pajauti molio formą, jo vientisumą, tiesias linijas, stačius kampus, aukštį ir tekstūras, visa tai, iš ko būtų galima spręsti, kokia seka atlikti rezultatai kuriančius veiksmus, o kurių atsisakyti, siekiant vizualiai įtaigiau-
sio rezultato [53–56 il.].

Lyginant dviejų autorių sukurtas plokšteles, galima pastebėti, kad abiem atvejais – nuo pirmos iki trečios plokštelės – gauti panašūs rezultatai. Sederevičius, skirdamas daugiau laiko plokštelei formuoti, kiekvieną detalę sukūrė kokybišką, techniškai išbaigtą. Tuo tarpu Dovydeno pirmi trys bandymai skirti kuo greitesniam darbui, nesiekiant išbaigto rezultato, daugiau eksperimentuojant kuriuo būdu sukurti pačią plokštelę, minimaliais išbandant įvairius dekoravimo būdus. Abu autoriai, naudodamiesi panašiais įrankiais, pasirinkdami tekstūrą, siekė vizualiai panašios raiškos. Įvairiais būdais išbandžius molio plokštės suformavimą, ant jos greitai sukurama tekstūra išpaudžiant į molį. Tenka pripažinti, kad Sederevičiaus įrankių ir veiksmų pasirinkimas leido sukurti pasikartojančią tekstūrą nuo pirmo iki penkto bandymo. Dovydeno ketvirtas ir penktas eksperimentai, sukuriant aukštą, išlipdytą formą ant plokštelės, kiek keičia bendrą vaizdą. Jais siekta aukšto reljefo, įprasto sovietmečio keramikai. Sudėję visas penkias Sederevičiaus sukurtas plokšteles, gautume vienalytį dekoratyvinį pano. Sudėję Dovydeno sukurtas plokštes į vieną pano, gautume gana chaotišką rezultatą.

Lyginant sovietinius pano ir meninio tyrimo rezultatus, Remigijaus Sederevičiaus 1–5 ir Roko Dovydeno 1–3 plokštelės naudotos tekstūros raiška būtų artimiausios Danutės Kondrataitės kurtiems pano *Iskra* bei Kauno miesto taksi parko vestibuliui ir Aldonos Keturakienės pano Sajunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute. Roko Dovydeno sukurtas 4–5 plokšteles, jų aukštą reljefą galima būtų lyginti su Birutės Purlienės pano Kauno miesto geležinkelio stoties restorane, Akvilinos Kripaitytės-Čiučiulkienės pano kavinėje „Daina“ ir Viktorijos Šimkuvienės pano F. Dzeržinskio staklių gamykloje.

Atliekant eksperimentą studijoje, tapo suprantama, kad kūno vaidmuo kuriant yra ištis svarbus. Tiesioginis darbas su moliu yra svarbus siekiant perimti patirtį, atliekant veiksmus, tik kūnas gali juos atlikti.

53

54

53, 54.

Roko Dovydėno atlikto eksperimento rezultatai

Results of the experiment conducted by Rokas
Dovydėnas

Rokas Dovydėnas, Remigijus Sederevičius ———

Perdarant sovietmečio pano. Meninis tyrimas

55

56

55, 56.
Remigijaus Sederevičiaus atlikto eksperimento
rezultatai

Results of the experiment conducted by Remigijus
Sederevičius

Lytint galima apsispręsti, kokius instrumentus naudoti, arba vertinant gautą rezultatą. Susidūrus su nauja patirtimi, ankstesni darbo įgūdžiai neabejotinai turi svarbos. Dirbant rankomis, kiekvienas judesys tampa naujomis išmoktomis žiniomis. Menininko darbo rezultatas – šiuo atveju keraminė plokštė – yra ir meninis produktas, tyrimo metu gauti duomenys – ir artikuliacijos dalis. Tad pateiktas rezultatas – tyrimas – tampa tik matoma dalimi, nes kita patirtinė tyrimo forma lieka tiriančiojo kūno atmintyje.

Galima daryti išvadą, kad sunku tirti kūrybą ją aprašant, nes praktinis tyrimas buvo atliktas užsimerkus. Proceso metu pasiekta kūno ir medžiagos kontrolė akivaizdžiai parodo, kad dalytis praktinėmis žiniomis galima ir jas menkai komunikuojant, pasiekiamas vizualiai panašus rezultatas. Šią tyrimo patirtį galima pritaikyti edukaciniais tikslais, kartojant veiksmus, suteikiančius darbo įgūdžių. Keramikas, suvokdamas visą darbo eigą, numatydamas veiksmus, gali pasiekti įtaigių rezultatų, tai yra neatsiejama darbo dalis siekiant ne atsitiktinio, bet prognozuojamo rezultato.

Gauta ——— 2021 08 31

Šaltiniai

- Eidukaitė, Sigutė. F. Dzeržinskio staklių gamyklos valgyklos interjero ir jame esančio dail. V. Šimkuvienės pano sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1987.
- Gudžiuvienė, Jūratė. Dail. Aldonos Keturakienės dekoratyvinio pano, kuris yra Sąjunginiame tekstilės medžiagų moksliniame tyrimo institute Kaune, meninio sprendimo analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988.
- Jakūnienė, Nomedas. Stud. Arvydo Stankevičiaus sukurto dek. pano (vadovas vyr. dėst. M. Bilevičienė), kuris randasi Kauno Eksperimentinėje dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“ kūrybinio darbo analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1987.
- Kemzūraitė, Vilma. Keraminio dekoratyvinio pano „Iskra“, atlikto Danutės Kondrataitės, tiriamasis darbas. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989.
- Kisnieriūtė, A. Dail. Kriapaiytės Akvilinos dekoratyvinio pano bei interjero detalių, kurie yra „Žaliojoje vaistinėje“ Kaune, Vilniaus gatvėje, meninio sprendimo analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989.
- Mikalauskas, Algimantas. Dailininkės Birutės Purlienės sukurtų dekoratyvinių keramikinių plokščių Kauno tematika, kurios randasi Kauno miesto geležinkelio stoties restorane, kūrybinio darbo analizė. Architektas – J. Ovozinskas. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1986.
- Naruševičius, Rytas. Architektūrinio meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988.
- Noreika, Vilijus. Kauno m. kavinės „Daina“ interjero architektūrinio meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1986.
- Piršteliienė, Violeta. Keraminės kompozicijos „Undinės“, atliktos Elvyros Teresės Petraitienės ir Skirmanto Petraičio-Petrausko 1982 m. Kaune „Undinės“ pirtyje. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989.
- Počiūpa, Artūras. Dailininkės J. Lamauskaitės servizas kavai „Nida“ kūrybinio darbo analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1986.
- Rusteikaitė, Edita. Alytaus m. kavinės „Drevinukas“ interjero architektūrinio meninio sprendimo ir A. Kazlausko kūrybinio darbo sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988.
- Šalčiūtė, Raminta. Kauno miesto taksi parko vestibulio interjero ir dekoratyvinio pano sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1986.
- Simanavičiūtė, Jūratė. Dailininkės Purlienės dekoratyvinio pano Kauno geležinkelio stotyje meninio projektavimo aplinkoje analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989.
- Špokas, Gintaras. Dail. Povilo Baranausko dekoratyvinio pano, kuris yra Kaune DKG „Jiesia“, meninio sprendimo analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1989.
- Verkelis, Vytautas. Kauno EDKG „Jiesia“ porceliano cecho architektūrinio ir meninio sprendimo ir dekoratyvinio pano sintezės analizė. LTSR Valstybinis dailės institutas, 1988.

Literatūra

- Adomonis, Juozas, sud. *Taikomoji-dekoratyvinė dailė*. Vilnius: Vaga, 1969.
- . *Taikomoji dekoratyvinė dailė*. Vilnius: Vaga, 1972.
- Adomonis, Tadas, sud. *Taikomoji-dekoratyvinė dailė: keramika, tekstilė, interjeras, baldai, metalas, gintaras, oda, stiklas*. Vilnius: Mintis, 1965.
- Boeckel, Jan van. „Practicing Active Non-Activeness in the Facilitation of Arts-Based Environmental Education“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 84 (2017): 69–81, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

- Borgdorff, Henk. *The Conflict of the Faculties. Perspectives on Artistic Research and Academia*. Leiden: Leiden University Press, 2012.
- Bast, Gerald, Elias G. Carayannis ir David F. J. Campbell, *Introduction to: Arts, Research, Innovation, and Society*: 3. Doi: 10.1007/978-3-319-09909-5_1.
- Carter, Paulo. *Material Thinking*. Victoria: Melbourne University Press, 2004.
- Cieškaitė-Brėdikienė, Laimutė, sud. *Taikomoji dekoratyvinė dailė*. Vilnius: Vaga, 1980.
- . *Lietuvos taikomoji dekoratyvinė dailė*. [S.l. : s.n., 1985?].
- Elkins, James, sud. *What Do Artists Know?* University Park, PA: Penn State University Press, 2012.
- Frayling, Christopher. *Research in Art and Design*. London: Royal College of Art, 1993.
- Groth, Camilla & Maarit Mäkelä ir Pirta Seitamaa-Hakkarainen. „Tactile Augmentation: A Multimethod for Capturing Experiential Knowledge“. *Craft Research* 6 (1) (2015): 59–83.
- Hannula, Mika, Juha Suoranta ir Tere Vadén, sud. *Artistic research - Theories, methods and practices*. Helsinki and Gotenburg: Academy of Fine Arts, Finland and University of Gothenburg, Sweden, 2005.
- . *Artistic Research Methodology*. New York: Peter Lang Publishing Inc., 2014.
- Mäkelä, Maarit ir Riikka Latva-Somppi. „Crafting narratives: Using historical context as a reflective tool“. *Craft Research* 2 (2011): 37–59.
- Mäkelä, Maarit. „Knowing Through Making: The Role of the Artefact in Practice-led Research“. *Knowledge, Technology & Policy*. Vol. 20, Issue 3 (2007): 157–163.
- Michelkevičius, Vytautas. *Meninio tyrimo suvesti*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.
- Natalevičienė, Lijana. *Keramika ir tekstilė*. <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/taikomoji-dailė/19451954-stalinizmo-laikotarpio-taikomoji-dailė/keramika-ir-tekstilė/3212>.
- Polanyi, Michael. *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul, 1966.
- Respublikinė taikomosios dekoratyvinės dailės paroda*. Vilnius: Vilniaus valstybinis dailės muziejus, 1964.
- Schon, Donald. *The Reflective Practitioner*. Basic books, 1983.
- Šerienė, Judita. *Jubiliejinė taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda*. Vilnius: Vilniaus valstybinis dailės muziejus, 1968.

Summary

Remaking the Soviet Panel. Artistic research

Rokas Dovydėnas, Remigijus Sederevičius

Keywords: ceramics, Soviet period, panel, artistic research, clay.

The aim of this artistic research is to explore ceramic panels created in Lithuania in the Soviet period by artistic means. The research is based on the material related to ceramic panels created in the late Soviet period, approximately from 1974 to 1987, which was collected by the students of the State Art Institute of the Lithuanian SSR between 1986 and 1989. The material sheds light on works that were created in Kaunas, Vilnius and Alytus, and currently are for a large part demolished.

While restoring and newly creating an independent artwork, the authors are looking for the means to reveal the reality of that time and to discover the inner motivation – why and how ceramic artists created monumental works at that time, what circumstances they took into consideration, and what they found most important: the topic, the media, light, colour, and texture. While creating works based on description, the authors hope to receive an answer if non-verbal knowledge is possible in ceramics. In order to test this hypothesis that arose during the research, the authors decided to do a practical experiment. The two artists, Rokas Dovydėnas and Remigijus Sederevičius, set themselves a task to restore a clay panel based on a description of creating a Soviet panel. With the aim to place emphasis on the tactile experience of the work, they decided to work blindly. The experiment in the studio revealed that the role of the body is highly important. Direct work with clay has a huge importance for acquiring experience, and there are certain actions that only the body can perform. Facing a new experience, earlier skills are undoubtedly important. While working with the hands, each movement becomes newly acquired knowledge. A result of the artist's

work – in this case, a ceramic plaque – is both an artwork, data obtained during the research, and part of the articulation. The presented result – the research – becomes the visible part, and the experiential part of research remains in the body memory of the researcher.

One can make a conclusion that it is difficult to analyze creative work exclusively by description, as the practical research was conducted blindly. The control over the body and material achieved during the process obviously shows that sharing practical knowledge is possible even if it is poorly communicated, and the achieved result can be visually similar. This research experience can be applied for educational aims, by repeating actions that can build working skills. While realizing the entire course of the work and foreseeing the actions, a ceramic artist can achieve impressive results, which are predictable rather than random.